

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 378.4.017.4:159.923.2

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри педагогіки

Г.М. Савицька

« » 2023 р.

Р.В. Сопівник

« » 2023 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Спеціальність:

011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітньо-професійна програма:

Педагогіка вищої школи

Орієнтація освітньої програми:

«Освітньо-професійна»

Гарант освітньої програми

к.п.н. Д. ЧЕРЕДНИК

Керівник магістерської роботи

к.п.н. Л. ЧЕРЕДНИК

Виконав:

Іван КІНДРАТ

КИЇВ-2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет

Кафедра педагогіки

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки

д.п.н., доцент

Р.В. Сопівник

« 20 » 2022 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

студенту **Івану Кіндрату**

1. Тема магістерської роботи: «Формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти». Затверджена наказом ректора НУБіП України від 01.05.2023 за № 649 «С»

2. Термін подання завершеної роботи на кафедру: 25.10.2023 р.

3. Вихідні дані до магістерської роботи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положення про підготовку і захист магістерської роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування України; посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження.

4. Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Дослідити стан дослідженості проблеми формування національної ідентичності здобувачів закладів вищої освіти

2. З'ясувати зміст ключових понять дослідження «ідентичність», «національна ідентичність», «формування національної ідентичності» в українському термінологічному просторі.

3. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості національної ідентичності.

4. Підібрати діагностичний інструментарій для виявлення рівня сформованості досліджуваної якості та провести констатувальний етап дослідження.

5. Визначити та схарактеризувати педагогічні умови формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти.

6. Визначити зміст, форми і методи реалізації педагогічних умов з формування національної ідентичності упродовж формувального етапу експерименту.

7. Здійснити аналіз результатів проведеного дослідження.

Дата видачі завдання: 20.10.2022 р.

Керівник магістерської роботи

Завдання прийняв до виконання

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему: «Формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти».

Обсяг і структура магістерської роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, переліку джерел інформації (73 одиниць) та додатків (6). Загальний обсяг дорівнює 103 сторінок, містить 7 таблиць, 13 рисунків, у тому числі діаграм.

У першому розділі узагальнено результати опрацювання наукових джерел з філософії, психології, педагогіки, що дало змогу розкрити теоретичні засади проблеми формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти, виявити стан розробленості досліджуваної проблеми у сучасній науці і практиці.

Визначено, що основоположним принципом дослідження проблеми формування національної ідентичності у здобувачів вищої педагогічної освіти є виховання патріота своєї країни, готового самовіддано будувати її, як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, здатного виявляти національну гідність, знати свої права та обов'язки, цивілізовано їх обстоювати, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, поводитися компетентно, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури.

З'ясувано значення основних понять дослідження: *ідентичність, національна ідентичність, формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти.*

У другому розділі з'ясовано структуру поняття «національна ідентичність», що дало змогу визначити компоненти, критерії, показники і рівні сформованості цього поняття. Підібрано діагностичні методики для з'ясування рівня сформованості досліджуваного поняття та проведено констатуючий етап експерименту.

У третьому розділі визначено педагогічні умови формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти, зміст, форми та методи їх реалізації (формувальний етап експерименту). Також проведено контрольний зріз рівня сформованості досліджуваної якості та проведено порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експерименту, що дало можливість зробити висновок про ефективність визначених педагогічних умов формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти.

Апробація результатів дослідження:
1. Кіндрат І., Чередник Л. Формування національної ідентичності особистості майбутнього фахівця в закладах вищої освіти. *Міжнародна науково-практична конференція «Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повсенної відбудови: виклики для України та світу»*. Київ: НУБіП України. 25.05.2023 р. <https://nubip.edu.ua/node/128719>

НУБіП України

НУБіП України

НУБіП України

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	10
1.1. Стан дослідженості проблеми формування національної ідентичності здобувачів закладів вищої освіти.....	10
1.2. Поняття «національна ідентичність» в українському термінологічному просторі.....	17
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTI НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	26
2.1. Компоненти, критерії, показники та рівні сформованості національної ідентичності.....	26
2.2. Організація та проведення констатуючого етапу експерименту.....	33
Висновки до розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СФОРМОВАНOSTI НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	50
3.1. Педагогічні умови формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти.....	50
3.2. Зміст, форми і методи реалізації педагогічних умов формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти в умовах університетського середовища.....	60
3.3. Аналіз результатів дослідження.....	68
Висновки до розділу 3.....	73
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

НУБІП України

Актуальність теми дослідження. Сьогодні в умовах тимчасової окупації українських територій та повномасштабної війни російської федерації проти України, дослідження ідентифікаційних процесів та національної ідентичності зокрема, має особливу вагу та актуальність. Віра у найближчу перемогу України у війні, осмислення й переоцінювання історичних фактів і здобутків українського народу у сфері освіти, науки й культури, спонукають дослідити формування національної ідентичності

НУБІП України

молодого покоління громадян України як одного із чинників збереження цілісності держави та її зміцнення. При цьому важливо враховувати, що «особливістю сучасного періоду розвитку України є його постколоніальний (пострадянський, посттоталітарний, посткомуністичний, постсоціалістичний, постгеноцидний і т.п.) характер, що суттєво ускладнює розгортання позитивних ідентифікаційних процесів в українському суспільстві» [66].

НУБІП України

Формування національної ідентичності української молоді в сучасних умовах світової глобалізації, полікультурних впливів і особливо в умовах російсько-української війни (2014–2023) стає особливо актуальним з одного боку, як зазначають сучасні українські науковці, відбувається стирання сформованих культурних кордонів, що полегшує молодій людині в комунікації, визначення свого місця у соціокультурному просторі та здійснення життєвого вибору [5]. З іншого боку, на шляху міжкультурної взаємодії, зміні ціннісних орієнтацій виникають зони напружень і конфліктів. Тому й не дивно, що сучасні вчені відмічають кризу національної і національно-культурної ідентичності як на рівні окремої особистості, соціальних груп, так і в межах суспільства, що безпосередньо впливає на проблеми соціалізації сучасної молоді людини.

НУБІП України

Гострота проблеми формування національної ідентичності молоді детермінується ще поліетнічністю населення нашої держави.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Про важливість збереження національної ідентичності йдеться у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про культуру», Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року, Постанові Верховної Ради «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Указі Президента «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадянськості у цій сфері», Указі Президента «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії російської федерації проти України» та інших нормативно-правових документах.

У науковому дискурсі сьогодення проблема ідентичності є проблемою міждисциплінарною, адже вона представлена майже у всіх галузях суспільних та гуманітарних наук. Її досліджують філософи, психологи, соціологи, історики, культурологи, педагоги, політологи. І у кожній галузі знань є певні теоретико-методологічні засади і своя специфіка висвітлення ідентичності.

Для даного дослідження (з точки зору міждисциплінарного висвітлення проблеми) бралися до уваги праці Н. Авер'яної, І. Беха, Т. Бойко, Т. Воропаєвої, О. Газізової, І. Грабовської, Я. Прицака, В. Дегтяра, К. Журби, Д. Калініченка, О. Качити, М. Козловець, П. Кононенка, Т. Кононенка, В. Кременя, І. Кресіної, О. Кривицької, В. Крисаченка, С. Марійко, Л. Нагорної, М. Обушного, В. Піскун, Ю. Руденко, А. Ручки, М. Рябчука, В. Сергійчука, В. Скуратівського, Р. Сойчук, М. Степика, С. Трощинського, Н. Хазратової, О. Хоменка та ін. У них науковці розкривають ті чи інші особливості формування ідентичності відповідно до актуальних фундаментальних або прикладних наукових тем, які виконувалися в наукових установах, інститутах, університетах, Центрі українознавства.

Методологія нашого дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що проводиться з використанням не тільки спільних категорій, але й з кооперуванням різних наукових дисциплін.

Міждисциплінарний підхід увібрав у себе системний, аналітичний та культурологічний методи, що дозволило обґрунтувати особливості формування національної ідентичності української молоді в конкретній історичній обумовленості.

Відповідно **темою** нашого дослідження визначено наступну:

«Формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти».

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування проблеми формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти, виокремлення педагогічних умов процесу та практична їх апробація у практиці роботи закладу вищої освіти.

Відповідно до поставленої мети нами було визначено **завдання дослідження:**

1. Дослідити стан дослідженості проблеми формування національної ідентичності здобувачів закладів вищої освіти
2. З'ясувати зміст ключових понять дослідження «Ідентичність», «національна ідентичність», «формування національної ідентичності» в українському термінологічному просторі.
3. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості національної ідентичності.
4. Підібрати діагностичний інструментарій для виявлення рівня сформованості досліджуваної якості та провести констатувальний етап дослідження.

5. Визначити та схарактеризувати педагогічні умови формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти.

6. Визначити зміст, форми і методи реалізації педагогічних умов з формування національної ідентичності упродовж формувального етапу експерименту

7. Здійснити аналіз результатів проведеного дослідження.

Об'єкт дослідження – процес формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти.

Методи дослідження. Для досягнення мети та реалізації окреслених вище завдань дослідження були використані такі методи:

теоретичні – порівняльний аналіз дисертаційних досліджень, психолого-педагогічної, методичної літератури, Інтернет-ресурсів, досвіду роботи закладів освіти для визначення стану дослідженості проблеми;

системно-аналітичний – для узагальнення наукових підходів щодо визначення сутності ключових понять дослідження;

порівняльно-змістовий, що дав змогу здійснити порівняльний аналіз, систематизувати й узагальнити перспективний педагогічний досвід для проведення діагностики рівня сформованості національної ідентичності у

студентів; аналізу та синтезу – для з'ясування співвідношення категорій «ідентичність», «національність», «національна ідентичність»;

логічний – з метою визначення структури досліджуваного явища, виявлення взаємозв'язків і взаємозалежностей між його компонентами;

емпіричні – педагогічне спостереження, опитування (анкетування, бесіди), тестування – для вивчення позитивного досвіду формування національної ідентичності, з'ясування рівня їх сформованості у студентів;

констатувальний і формувальний педагогічні експерименти, які дали змогу перевірити ефективність педагогічних умов формування національної ідентичності у студентів;

статистичні методи обробки отриманих експериментальних даних;
порівняльний аналіз результатів експерименту,
графічні методи були використані для візуалізації отриманих даних і
відтворення їх у графічному вигляді (діаграми) та у таблицях.

Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до розділів,
загальних висновків, переліку джерел інформації (73 одиниць) та додатків
(6). Загальний обсяг дорівнює 103 сторінок, містить 7 таблиць, 13 рисунків,
у тому числі діаграм.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

1.1. Стан дослідженості проблеми формування національної ідентичності здобувачів закладів вищої освіти

Стан дослідження національної ідентичності як психолого-педагогічного феномену, через призму якого можна вивчати важливі аспекти соціального життя та впливати на них, не відповідає існуючим потребам українського суспільства. У першу чергу, враховуючи міждисциплінарність теми, потребує розробки та вдосконалення методологічна база для аналізу цього явища, його якісної інтерпретації та кількісної оцінки.

Назріла необхідність вивчення психолого-педагогічних характеристик національної ідентичності нового покоління Z, що виросло в унікальних умовах хаотичного постмодерного суспільства (так звані «зумери»).

Це перша вікова когорта, що сформувалася в повністю глобалізованому, віртуалізованому та діджиталізованому світі. Нинішніх студентів, що народилися на початку 2000-их років, можна вважати вільними від сумнозвільної радянської ідентичності та колективних травм, властивих старшим поколінням. Водночас, в турбулентному світі без сталих суспільних норм і ціннісних орієнтирів молоді люди вимушені самостійно вибудовувати власну ідентичність: соціально-рольову, гендерну, релігійну, політичну, громадянську та інші. Наразі цей процес є малоусвідомленим та некерованим, часто він відбувається шляхом випадкових спроб та помилок, супроводжується ризикованими експериментами, болісним пошуком власного місця у складних та неоднозначних життєвих реаліях.

Причини виникнення означеного становища, як зазначають у своєму напрацьованні науковиці В. Мартинюк і В. Безлюдна, здебільшого зумовлені складністю та суперечністю соціально-економічних, політичних і духовних

змін в Україні, глибоким соціальним розшаруванням українського суспільства, девальвацією духовних цінностей особливо в молодіжному середовищі, відсутністю єдиного науково-методологічного підходу в теорії й практиці державно-патріотичного та духовно-етичного виховання[39]. Зміна спрямованості життєвих пріоритетів нівелює почуття колективізму і роль суспільної активності, оскільки на здобувачів вищої освіти негативно впливає відсутність політичної й економічної стабільності в країні.

В останні роки з'явилася низка дисертацій, у яких науковці досліджували національну свідомість, самосвідомість, ідентичність та виховання молодого покоління. А саме: «Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді» (В. Борисов), «Виховання соціальної спрямованості молоді у освітньому середовищі» (Т. Лонгвиновська); «Педагогічні умови формування національної самосвідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів» (А. Фрідріх); «Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею» (С. Мотика); «Формування патріотизму студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності» (О. Колодій); «Патріотичне виховання студентів в освітньовиховному середовищі педагогічного університету» (О. Жаровська); «Організація позааудиторної роботи у вищій школі як умова підвищення ефективності навчально-виховного процесу» (Л. Ляшенко) та ін.

Сьогодні, на думку В. Андрущенка, освітній процес у педагогічному закладі вищої освіти необхідно вибудовувати таким чином, щоб пробудити в молоді національні почуття, виховати в них повагу та любов до свого народу, до його споконвічних моральних і духовних здобутків, а також самоповагу й гордість за свою Батьківщину, і на цій основі формувати суспільно значущі особистісні риси громадянина України: національну свідомість, духовність, громадянську відповідальність, патріотизм [3, с. 5].

Проблема формування національної ідентичності України стає чи не визначальною в сучасному вітчизняному суспільному житті.

В умовах гібридної російської війни, наша держава має сформувати власну політику української національної ідентичності, яка повинна втілюватися в системі вищої освіти та виховання молоді. У цьому контексті варто дослухатися до думки про пріоритетність освіти як найважливішого чинника формування національної ідентичності, яка виступає основою національного розвитку й національної безпеки. Саме освітяни, як стверджує О. Колодій, є найбільш широкою верствою, яка впроваджує державну політику ідентичності [28, с. 122].

На думку дослідника С. Терно, протиріччя, яке виникло між соціально-державним замовленням на виховання національно-свідомої особистості і недостатньою увагою вищої школи до формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти в контексті їхньої професійної підготовки, недостатньою вивченістю педагогічного освітнього середовища як фактору формування національної ідентичності вимагає впровадження новітніх педагогічних технологій в освітні процеси [63, с. 4].

Дослідниця Т. Ткач вважає, що найбільший вплив на процес формування національної ідентичності здійснює освітнє середовище, в якому особистість здобувача вищої освіти перебуває впродовж усього періоду навчання, а значить весь період інтенсивного становлення національних ідентичностей [64, с. 106].

Важливим фактором, який впливає на процеси формування національної позиції здобувачів вищої освіти, на думку С. Сидоренко, є спрямованість педагогічних закладів вищої освіти: відкритість, динамічність (під якими, на думку дослідника, варто розуміти наявність активної взаємодії з різними громадськими об'єднаннями, соціальними організаціями, що забезпечують додаткові можливості для навчання, наявність умов для вільної комунікації в групі, на факультеті між викладачами та здобувачами вищої освіти) забезпечаль додаткові можливості для формування позитивної національної ідентичності [55, с. 27].

Формування національної ідентичності в педагогічному закладі вищої освіти, як цілісний процес формування особистості, є комплексом різноманітних методів, як загальних, як використовуються в усіх напрямках виховання, так і часткових, застосування яких практикується переважно в одному із напрямів – правовому, економічному, естетичному тощо. У формуванні особистості майбутніх педагогів – патріотів своєї держави використовуються: метод формування свідомості (бесіда, лекція, диспут) методи формування суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, доручення), методи стимулювання діяльності й поведінки (змагання, заохочення, покарання), методи контролю й аналізу ефективності виховання (педагогічне спостереження, бесіда, опитування, аналіз результатів діяльності) [4], с. 283].

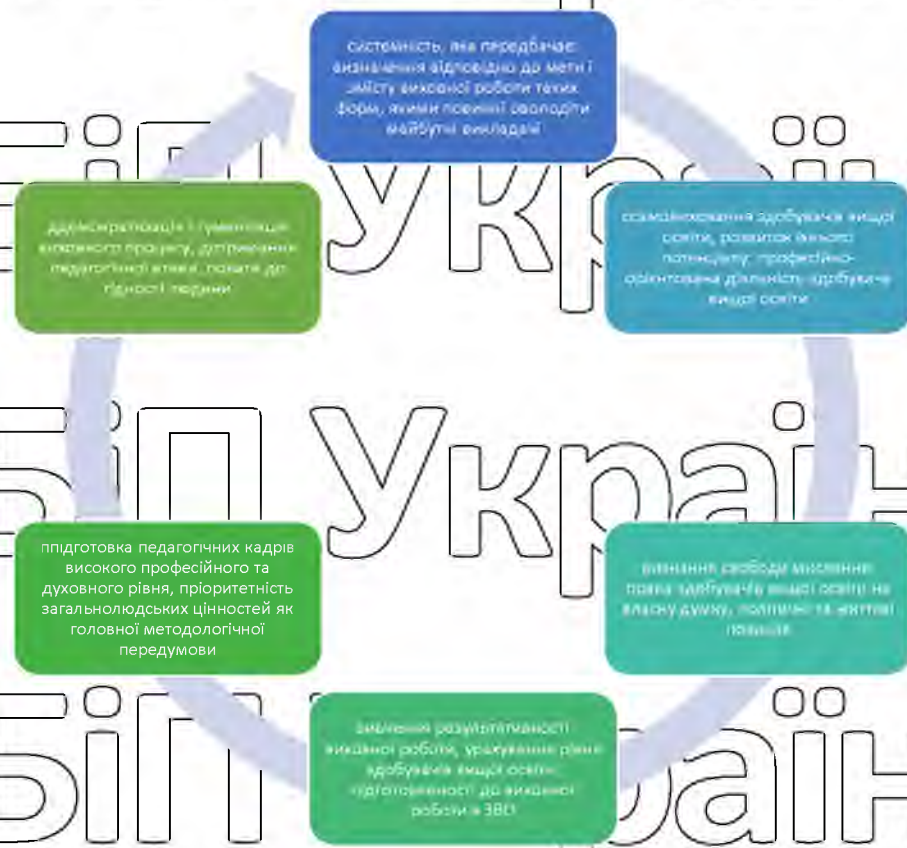

Рисунок 1. Принципи формування національної ідентичності в роботі педагогічного закладу вищої освіти (за М. Михайличенко [4])

Основні принципи формування національної ідентичності в роботі закладу вищої освіти подано на рис. 1

Процес формування особистості майбутнього педагога має бути творчим, орієнтуватися на проблеми, пов'язані зі специфікою майбутньої спеціальності. Випускники закладів вищої освіти мають бути не просто хорошими фахівцями, а людьми творчими, духовно багатими із демократичним світобаченням, здатними примножити історичні надбання українського народу і його внесоку розвиток світової цивілізації.

Як зазначає О. Жаровська, заклади вищої освіти мають стати для здобувачів школою саморозвитку, самоуправління, свідомої відповідальності викладачів і здобувачів вищої освіти перед українською нацією у своїй творчій співпраці на благо України [22, с. 17]. На думку Т. Равчиної, необхідно прагнути, щоб уся система вищої освіти спрямовувалася на чітке усвідомлення здобувачами освіти змісту тріади фундаментальних понять – культура минулих епох, сучасна культура і культура майбутнього. Зміст цих понять відображає різні етапи розвитку національної культури [53, с. 11].

Сучасне суспільство потребує компетентних фахівців, котрі здатні до мобільної адаптації в професійній діяльності. Тому постає питання стосовно нових серйозних підходів до їхньої підготовки закладах вищої освіти. У державних нормативних документах: Закон України «Про Вищу освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті» зазначається, що заклади вищої освіти мають забезпечити загальну професійну підготовку спеціаліста, котра спрямована на певний вид діяльності в існуючих соціокультурних умовах [24; 17].

Національна ідентичність здобувачів вищої освіти набуває у наш час все більшої актуальності. Відповідно у Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті відзначається: «Головна мета української системи вищої освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління здатного

навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства» [36, с. 28].

Таким чином, дослідивши наукові напрацювання з порушеної проблеми та практику роботи освітніх закладів, можемо констатувати основоположний

принцип дослідження проблеми формування національної ідентичності у

здобувачів вищої педагогічної освіти: *формування особистості здобувача вищої освіти – це виховання патріота своєї країни, готового самовіддано будувати її, як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу,*

здатного виявляти національну гідність, знати свої права та обов'язки,

цивілізовану їх обстоювати, сприяти громадянському миру і злагоді в

суспільстві, поводитися компетентно, бути конкурентоспроможним,

успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал,

носіє культури [25, с. 18].

Саме тому створення цілісної системи формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти можливе шляхом реалізації низки виховних завдань, а саме:

– консолідація діяльності органів державного управління та місцевого

самоврядування, загальноосвітніх закладів, громадських, молодіжних,

ветеранських і релігійних організацій у сфері патріотичного виховання;

– утвердження в масовій свідомості громадян об'єктивну оцінку ролі

Збройних Сил України в українській історії, спадкоємність розвитку війська

в обстоюванні ідеалів державності та незалежності;

– сприяння створенню і здійсненню діяльності установ патріотичного виховання молоді, військово-спортивних секцій, молодіжних осередків;

– формування мовної культури, оволодіння та послугоування українською мовою, як духовним кодом нації [35, с. 15].

Національно-патріотичне спрямування освітнього процесу закладів

вищої освіти вважаємо основоположним принципом подальшого розвитку системи освіти України [11, с.15].

Таким чином, підходимо до висновку, заклади вищої освіти є потужними соціальними інститутами, які можуть й повинні формувати стійку загальнонаціональну ідентичність здобувачів вищої освіти як запоруку її науково-технологічного та соціально-економічного розвитку. Саме зкладами вищої освіти, які готують педагогічні кадри, пов'язують сучасні завдання формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти, збереження єдиного соціокультурного простору України, формування ціннісної системи – відкритої, варіативної, духовно і культурно насиченої, толерантної, яка забезпечить становлення національної ідентичності, справжньої громадянськості й патріотизму.

1.2. Поняття «національна ідентичність» в українському термінологічному просторі

Становлення дієвого громадянського суспільства в Україні, рівноправне входження держави у світовий політичний простір є можливим лише за умови формування загальнонаціональної ідентичності, що є запорукою і гарантією стабільності та безпеки Української держави. У

Стратегії національної безпеки України зазначається, що нагальними завданнями політики національної безпеки є збереження і розвиток духовних і культурних цінностей українського суспільства, зміцнення його ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності.

При цьому акцентується увага на реалізацію комплексу заходів державної політики, спрямованих на консолідацію українського суспільства та пошук загальнодержавного консенсусу щодо ключових питань розвитку держави [59].

Для України на сучасному етапі є дуже актуальним питання формування національної ідентичності. Дослідження означеної проблеми суттєво ускладнюється тим, що на сьогодні в сучасній науковій думці

відсутня єдність поглядів на тлумачення таких понять, як «ідентичність», «національна ідентичність».

Для з'ясування змісту досліджуваного нами поняття варто зупинитись на характеристиці поняття «ідентичність». Воно походить від латинського слова «indenticus», що означає «утотожнений», «одинаковий».

Це поняття у науці є досить новим. У зарубіжній науковій думці воно утвердилось лише з другої половини ХХ століття, а у вітчизняній — тільки після 1990 р. І сьогодні «ідентичність» стало одним із основних детермінант для усвідомлення оточуючих реалій.

Етимологія слова "ідентичність" (від латинського indenticus – однаковий, тотожний) поєднує у собі тотожність особі самій собі ("Інший"), та виняткову однаковість із кимось або чимось ("різний"). Ідентичність – це співвіднесеність індивіда з самим собою у зв'язку із власною мінливістю, змінністю. Вона є способом збереження форми суб'єкта в часі та просторі

[44]. Поняття "ідентичність" також може означати справжність, унікальність (лат. ipse, англ. selfhood, нім. Selbstheit). Цей підхід характерний для філософії М. Хайдеггера адже він використовував поняття "тожсамість" як позначення само-буття. Самість не є тотожністю, вона

репрезентує інший бік ідентичності [67, с. 192-220].

Цей термін широко використовується у різноманітних науках: психології, соціології, філософії, етнології, політології, геополітиці і т. ін.

Провідна роль у дослідженні процесу націотворення належить відомим зарубіжним дослідникам, таким як Й. Г. Геррер, Й. Г. Фіхте, Е. Гелнер, Е. Сміт, Б. Андерсон, Р. Шпорлюк та Д. Шнапкер.

Протягом багатьох століть філософське осмислення ідентичності відбувається в межах проблеми утотожнення як основної характеристики буття, як зведення множинності до єдиного початку. Серед класиків, які

досліджували питання ідентичності можна назвати античних філософів Парменіда, Платона, Аристотеля. У їхньому уявленні тожсамість виступає

фундаментальною якістю буття, єдністю, у якій відсутні розбіжності і відносини впритул до одноманітності [27].

Не можна не згадати цікавий факт щодо того, що вивчення проблеми ідентичності у психології, наприклад, бере свій початок із психоаналізу.

Так, поняття "ідентичність" та "ідентифікація" тут вперше ввів З. Фрейд у своїй праці "Психологія мас і аналіз людського "Я" [72, с. 154]. Для нього "ідентичність" виступала як самоутотожнення людини із значущими особистостями, за взірцем яких вона свідомо чи підсвідомо хотіла діяти.

Мотивом такого самоутотожнення учений вважав страх втрати любові і страх від покарання.

Проблема ідентичності розроблялась також Е. Еріксоном, Дж. Марсією, А. Ватерманом та іншими ученими. Е. Еріксон вважається

загально визнаним засновником теорії ідентичності. Його погляди вперше

було опубліковано у праці "Дитинство і суспільство". На відміну від

З. Фрейда, праці якого він вважав неповними, Е. Еріксон справедливо наголошував на нерозривному зв'язку між ідентичністю людини і суспільством, соціальним оточенням індивіда. На його думку ідентичність

формується в процесі соціалізації особистості, входження індивіда у

суспільство, тобто за Еріксоном, ідентичність — це соціалізована частина

"Я" [71, с. 284]. Однак треба відзначити, що вчений не подав точного визначення поняття "ідентичність". Узагальнено він розумів *ідентичність*

як суб'єктивне одухотворене відчуття тотожності і цілісності.

У працях українських істориків розглядаються різні аспекти витоків та становлення українського етносу й нації. Досить вагомими у висвітленні

цього питання є праці українських учених, зокрема, М. Грушевського,

М. Костомарова, В. Антоновича, Я. Дашкевича, О. Субтельного,

Д. Дорошенка, С. Рудницького, І. Лисяка-Рудницького, О. Бочковського та

Г. Касьянова.

Такі вітчизняні науковці, як З. Бжезінський [6], А. Бойко [9],

С. Гончаренко [17], А. Караєв [26], В. Кремень [30], О. Кучерява,

О. Онопрієнко [45], Д. Піонтковська [50], О. Стоян, формулюють ідентичність як сукупність властивостей та ознак, на підставі яких особистість співвідносить або ототожнює себе із певною соціальною групою і відрізняється від інших, або ж приналежність (і об'єктивна, і суб'єктивна) людини чи групи людей до певного типу спільноти чи спільноті, ототожнення себе з її функціональними і нормативними характеристиками, і, здебільшого, готовність стати реперзентантом останньої.

Визначаючи підходи до трактування поняття «ідентичність», можемо виділити, що є спільним для них, зокрема, те, що ідентичність є властивістю, яка пов'язана із відчуттям власної приналежності особи до цінностей певної соціальної спільноти. Вітчизняними та західними науковцями виокремлено розуміння поняття «ідентичність» (таблиця 1).

Таблиця 1

ІПБ/автора	Трактування поняття «ідентичність»
З. Бжезінський [1]	«невіддільна характеристика людини, що виявляється у визнанні своєї унікальності»
А. Бойко [2]	«стійка система, що протиставляє себе усім іншим аналогічним колективам людей за принципом «ми – не ми», «свій – чужий», «ми такі, а решта – інші»
С. Гончаренко [3]	«усвідомлення людиною себе, своєї унікальності й водночас подібності та належності до інших людей і груп»
А. Карась [4]	«співвіднесення себе до певної групи людей за тими чи іншими ознаками»
Д. Піонтковська [5]	«усвідомлення власної автономності, унікальності»
О. Стоян [6]	«приналежність до однієї мови, культури, історії, державності»
Американський Окефордський словник [7]	«факт, хто або що є людина чи річ; набір характеристик, що визначають, хто або що є людина чи річ; близьке до подібності або тотожності»

У результаті аналізу теоретичних напрацювань вітчизняних та зарубіжних дослідників виводимо власне розуміння поняття «ідентичність»: це складний, динамічний, багатовимірний процес, що

відбувається у трьох напрямках: морально-правовому, ідейно-політичному і національному вихованні особистості.

Національний напрямок формування ідентичності чітко прописано у Концепції громадянської освіти та виховання в Україні. У ній зазначено, що

педагогічні заклади вищої освіти мають здійснювати підготовку свідомої національно-патріотичної інтелігенції, сприяти оновленню і покращенню інтелектуального генофонду нації, вихованню її духовної еліти, збагачувати культурний потенціал, який забезпечить високу ефективність

діяльності майбутніх педагогів [52, с. 38]. Разом із тим, аналіз освітніх

концепцій у системі педагогічних ЗВО України дозволяє виділити ряд професійних умінь, які слід сформувати у студентської молоді у процесі її навчання у закладі вищої освіти: здатність узгоджувати свою діяльність із

досягненнями культури і науки, етичними нормами та загальнолюдськими

цінностями, уміння ґрунтовно оцінювати соціально значущі проблеми і

процеси, уміння оцінювати й аналізувати культурну, екологічну та економічну ситуацію, володіти рідною мовою тощо. Як бачимо, діяльність майбутнього педагога потребує низки умінь, сформованих цінностей, які

забезпечують успішну, продуктивну працю на благо Батьківщини і народу,

а це є проявом високого рівня сформованості національно-патріотичних якостей майбутнього педагога [49, с. 73].

Що стосується поняття «національна ідентичність», то загальноновизнаним є той факт, що національна ідентичність – надзвичайно

важлива структура самосвідомості, яка спричиняє найбільш соціально

важливі форми поведінки і впливає на стосунки між людьми, від міжособистісних і до міждержавних [39]. Зрозуміло, що участь у міжетнічних конфліктах пов'язана власне з цим складовим самосвідомості,

але й такі феномени, як підтримка населенням політично пріоритетних

цілей, національна злагода, перевага суспільних інтересів над власними, також обумовлюються етнічною самосвідомістю.

Різні точки зору дослідників на поняття «національна ідентичність»
подано у табл. 2.

Таблиця 2

ПІБ науковця	Трактування поняття «національна ідентичність»
М. Боришевський	«усвідомлена нацією найбільш актуальна мета, на шляху до досягнення якої нація спроможна якнайповніше розкрити й реалізувати свої потенційні можливості, зробити політичний внесок у розвиток людської цивілізації та знайти достойне місце серед інших національних спільнот»
Е. Гелнер	«національна ідентичність – це суспільство з високим типом культури, яку поділяють усі громадяни незалежно від їхнього соціального стану. Головна роль у формуванні національної ідентичності належить культурі, в основі якої лежить єдина національна мова»
С. Єнтоні	«підтримання та відтворення певного акладу цінностей, символів, спогадів, міфів і традицій, які складають відмінну культурну спадщину нації, а також ідентифікація окремих індивідів з цією спадщиною, складом цінностей, символів, спогадів, міфів та традицій»
М. Шульга	«центральный элемент етничной самосвідомості, що, у свою чергу, є складовим елементом структури етничної свідомості поряд із такими елементами, як етнічний характер, етнічний темперамент, етнічні звички, етноцентризм, етнічні почуття»
Н. Яковенко	«система поглядів, ідей стосовно комплексу питань, пов'язаних з існуванням і розвитком суспільства, нації, всього народу»

Таким чином, здійснивши теоретичний аналіз наукових напрацювань з порушеної проблеми, можемо зробити висновки і вивести власне тлумачення ключового поняття дослідження. *національна ідентичність – динамічне, інтегроване (комплексне) утворення, яке тлумачиться як визнання народом самого себе; знання історії, національної культури і повага до них, усвідомлення народом своїх виняткових рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, ідеалів, потреб, прагнень, ідей і може активізуватися*

(і навпаки) під впливом конкретної історичної ситуації і соціального оточення особистості і цілого народу.

Відповідно, форми виявлення національної ідентичності можуть варіюватися від етнічного нігілізму до етнофанатизму.

Ще одним ключовим поняттям нашого дослідження є «формування національної ідентичності здобувача вищої педагогічної освіти».

Різносторонні підходи дослідників до трактування цього поняття подано у таблиці 3.

Таблиця 3

Тлумачення науковцями поняття «формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти»

ІПБ науковця	Тлумачення науковцем поняття «формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти»
О. Жаровська	«громадянсько-патріотична самосвідомість, світогляд і переконаність»
О. Колодій	«висока громадянська відповідальність під час виконання професійних обов'язків»
В. Кречетова	«соціальна активність у повсякденному житті і діяльності»
Д. Піонтковська	«знання історії і культури своєї країни»
Г. Ставицький	«любів до Вітчизни і готовність до її захисту»

Дослідження Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова дають підстави стверджувати, що формування національної ідентичності у сприйнятті студентів пов'язується із патріотичністю, активністю громадянської позиції, можливістю особистісної та професійної реалізації у своїй державі та високою громадянською відповідальністю під час виконання професійних обов'язків та в позааудиторній роботі [66, с. 1].

Таким чином, можемо сформулювати власне трактування поняття «формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти»: це цілеспрямований складний процес введення здобувачів освіти у

систему цінностей демократичного суспільства через включення до пізнавальної, ціннісно-орієнтованої, науково-дослідницької, соціально-комунікативної діяльності у рамках освітнього процесу університетського середовища.

Таким чином, у параграфі 1.2. у результаті теоретичного аналізу наукових напрацювань нами здійснено власне визначення ключових понять дослідження: «ідентичність», «національна ідентичність», «формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти».

ВИСНОВКИ до розділу 1

У складний для нашої держави та для всього українського народу час студентська молодь відіграє значну роль у становленні нових прав і свобод, демократичного і вільного суспільств, у боротьбі за територіальну цілісність, ціною власного життя зокрема. Активна громадська позиція молодих людей свідчить про те, що рівень патріотизму та культу нації у молоді значно зріс. Відповідно до Концепції національного виховання студентської молоді: «головною метою національного виховання студентської молоді є формування свідомого громадянина – патріота української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів» [29].

Аналіз наукових джерел з філософії, психології, педагогіки дав змогу розкрити і узагальнити теоретичні засади проблеми формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти, виявити стан розробленості досліджуваної проблеми у сучасній науці і практиці.

У результаті теоретико-аналітичного аналізу наукових напрацювань з досліджуваної проблеми ми дійшли наступних висновків:

1. Основоположним принципом дослідження проблеми формування національної ідентичності у здобувачів вищої педагогічної освіти є виховання

патріота своєї країни, готового самовіддано будувати її, як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, здатного виявляти національну гідність, знати свої права та обов'язки, цивілізовано їх обстоювати, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, поводитися компетентно, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури.

На сьогоднішній день заклади вищої освіти є потужними соціальними інститутами, які можуть й повинні формувати стійку загальнонаціональну ідентичність здобувачів вищої освіти як запоруку її науково-технологічного та соціально-економічного розвитку.

2. Ми з'ясували значення основних понять дослідження: ідентичність – це складний, динамічний, багатовимірний процес, що відбувається у трьох напрямках: морально-правовому, ідейно-політичному і національному вихованні особистості; *національна ідентичність* – динамічне інтегроване (комплексне) утворення, яке тлумачиться як визнання народом самого себе; знання історії, національної культури і повага до них, усвідомлення народом своїх виняткових рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, ідеалів, потреб, прагнень, цілей і може активізуватися (і навпаки) під впливом конкретної історичної ситуації і соціального оточення особистості і цілого народу; *формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти* – це цілеспрямований складний процес введення здобувачів освіти у систему цінностей демократичного суспільства через включення до пізнавальної, ціннісно-орієнтованої, науково-дослідницької, соціально-комунікативної діяльності у рамках освітнього процесу університетського середовища.

РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTI НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

2.1. Компоненти, критерії, показники та рівні сформованості національної ідентичності

Проведення подальшого дослідження порушеної нами проблеми потребує з'ясування структури досліджуваного поняття «національна ідентичність», тобто виокремлення компонентів, критеріїв і показників, які у подальшому мають стати основою для проведення діагностичного обстеження особистості здобувачів вищої педагогічної освіти.

Ми проаналізували напрацювання науковців, теми досліджень яких дотичні до теми нашого дослідження. Це дало нам можливість реалізувати аналітичний підхід до визначення педагогічних умов формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти.

Глибоко вивчаючи феномен етнічної ідентичності як важливий складник соціальної ідентичності особистості дослідниця В. Струніна вважає його результатом когнітивного та емоційного усвідомлення нею своєї належності до конкретної етнічної спільності. Психолог наголосила, що ідентичність віддзеркалює рівні ототожнення людини зі своїм етносом і його диференціації від таких інших груп. Тому вона пов'язала сутність етнічної ідентичності з переживанням особистістю взаємин її «Я» та етнічного середовища, тобто ототожненням нею себе з конкретною етнічною групою і відокремленням від інших таких груп за низкою етнодиференційних ознак (мовою, історичною пам'яттю, цінностями, релігією, традиціями, нормами, уявленнями про рідну землю, міфами про спільних предків, національним характером, народним і професійним мистецтвом тощо) [60].

Досліджуючи структурний і семантичний ракурси феномена «етнічна свідомість», О. Лозова презентувала розуміння й інших понять, що споріднені

з ним за сутністю, зокрема етнічної ідентичності. Так, у своєму дослідженні, яке проведене в межах загальної психології та історії психології, вітчизняна вчена визначила етнічну свідомість як множину різних знань (зокрема культурних цінностей), уявлень (що пов'язані з усвідомлення особистістю себе як члена етносу), установок, схильностей, що засвоєні людиною в процесі етнізації. Заслужують на увагу виокремлені психологом групи етнічних маркерів. Зокрема до групи ознак етнічної ідентичності вона зарахувала низку таких універсальних понять, як: «Я», «Ми», народ, нація, Україна, мова, пісня.

До другої, екзистенційних цінностей – свобода, душа, життя, любов, держава, релігія. До третьої, складників ядра психологічного простору етносу – батько, мати, сім'я, земля, дім [34].

Дослідник І. Данилюк основними в структурі етнічної ідентичності вчений вважає когнітивний та афективний компоненти. Складники когнітивного компонента – усвідомлення людиною власної тотожності з певною етнічною групою та її етнічна поінформованість а саме: знання про свою та чужі етнічні групи, їх історію, культуру, звичай та т. ін. Складниками афективного компонента є оцінки людини та значущість для неї власної належності до конкретної етнічної групи, а також етнічні почуття (гідність, гордість тощо) [18].

О. Бичко у структурі національної ідентичності виокремив такі компоненти, як: 1) когнітивний – усвідомлені знання та уявлення особистості про певну етнічну спільність і про себе в ракурсі належності до цієї спільності; 2) афективний – оцінки особистістю низки інтегруючих і диференціюючих етнічних маркерів [7], тим самим підтримавши погляди М. Баррета, Е. Сміда і Т. Стефаненко стосовно структури етнічної ідентичності.

Зважаючи на те, що базовими цінностями національної ідентичності визначено: національна гідність, патріотизм, толерантність, - ми будемо структурувати це поняття.

Національна гідність є проявом національної самосвідомості особистості, що ґрунтується на визнанні людиною найвищою цінністю,

закріпленою Конституцією України, зокрема статтями 28 і 29; повагою до її прав і свобод. Людина з розвиненою національною гідністю, у своїй діяльності керується вищими моральними цінностями і принципами, якими не може поступитися. Національна гідність ґрунтується на відповідальності особистості не лише за свої вчинки, а й за долю України, здатністю цивілізовано захищати свої права, не принижуючи інших. Особистість з високим рівнем національної гідності є поборником історичної правди та готова відстоювати честь своєї країни на різних рівнях та захищати її від агресора та в інформаційному просторі.

Патріотизм є однією з базових цінностей, що характеризує приналежність до модерної політичної нації, а не до конкретного етносу. Україна об'єднує 136 етносів і народів, кожен з яких робить свій внесок у розбудову громадянського суспільства і захист України. «Патріотизм в умовах українського поліетнічного суспільства вимагає від громадянина не лише опанування культурними цінностями власного етносу, а й усвідомлення взаємозв'язку етнокультур української політичної нації у минулому і майбутньому, спільної для всіх етносів долі та мети» [5, с.16].

Патріотизм визначає громадянську і соціальну позицію студентської молоді, готової до служіння та самопожертви на благо Батьківщини. Характеризуючи патріотизм як дієве почуття любові до Батьківщини, слід звернути увагу на його інтегруючу роль у сучасних умовах, спільній діяльності та консолідації зусиль у боротьбі за територіальну цілісність та національні інтереси, де важлива роль відводиться учителям предметів суспільствознавчої галузі, які мають вплив на формування національної ідентичності школярів.

Національна солідарність є важливою цінністю, що об'єднує усіх громадян України задля спільної мети, цілей. Особливої значущості вона набуває у часи загрози суверенності та територіальній цілісності держави, агресії з боку інших країн. Це дає підстави розглядати національну солідарність у контексті «індивідуальної суспільно-історичної активності особистості, визначає дійсний рівень її національної автентичності як наслідку

процесу національної само ідентифікації» [32, с.288]. Національна солідарність гуртує молодь у спільному баченні вирішення нагальних проблем, активній громадянській позиції по відношенню до політичних і суспільних процесів, як шлях вирішення проблем, конфліктних ситуацій на основі взаємопідтримки і взаємодопомоги через переконання, вияв вольових зусиль, відповідальності кожного.

Толерантність (лат. *tolerantia* – терпіння, терпимість) є однією з найважливіших цінностей, що регулює взаємовідносини між різними етносами, що складають націю, тоді як відсутність толерантності може бути причиною міжнародних конфліктів, війни, негативного ставлення, ворожнечі, ксенофобії, угисків. Прояви толерантності потребують усвідомлення національної ідентичності. У Декларації ЮНЕСКО (1995р.) толерантність визначається як чеснота, громадянський обов'язок, утвердження прав людини, спрямована на утвердження культури миру, на протидію культурі війни [19].

Тому на сьогодні формування національної ідентичності у молоді нерозривно пов'язано із такими завданнями, як уміння спілкуватися і конструктивно взаємодіяти з представниками різних етносів і народів, протидіяти ксенофобії і нетерпимості, долати міжкультурні бар'єри, запобігти конфліктам. Толерантність студентської молоді має базуватися на гуманістичних цінностях, повазі до кожної людини, визнанні її прав і свобод і сумісна з расизмом, сепаратизмом чи шовінізмом, не може суперечити національним цінностям чи інтересам держави.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури (Н. Вдовенко, С. Гантінгтон, О. Жаровська, О. Колодій, О. Кін, О. Гора, Д. Пінтковська, І. Шкільна та ін.) встановлено, що формування національної ідентичності студентської молоді передбачає розкриття її структурних компонентів.

У результаті проведеного аналізу науково-педагогічної літератури нами було визначено структуру національної ідентичності (рис.2).

Структурні компоненти органічно взаємопов'язані, взаємно обумовлюють один одного, і виокремлення кожного з них можливе лише теоретично. Розглянемо сутність кожного з них детальніше.

До мотиваційно-емоційного компонента нами віднесено комплекс потреб, мотивів, цінностей, які спонукають студентську молодь до прояву національної ідентичності в її найвищій сутності, а також почуття любові до Батьківщини, моральної відповідальності перед нею, відчуття духовного зв'язку зі своїм народом. Спільні почуття і емоції відіграють важливу об'єднуючу і консолідуючу роль у житті нації. Формування національної ідентичності ґрунтується на інтересі до історії України, видатних постатей, почуттях любові до Батьківщини, краю, рідної мови, духовно-культурної спадщини, причетності до долі країни, національної гордості, що мотивують особистість до відповідної поведінки. Почуття і переживання особистості є умовою стійкості їхньої національної ідентичності. Мотиви поведінки характеризують ставлення особистості до України, нації (бажання до неї належати), самого себе як члена національної спільноти.

Мотиви, зазвичай, передують виникненню цілей, які ставляться лише за певних потреб і відповідно до наявної мотивації. Мотиви відображають потреби і є регуляторами поведінки й діяльності. Мотивами прояву національної ідентичності, на думку В. Мартинюк, виступають також цінності,

– це закарбована у свідомості людей значущість тих чи інших дій, предметів, людських якостей, явищ, процесів тощо і сприйняття їх як мети життя [39].

Таким чином, розвиток мотиваційно-емоційного компонента національної ідентичності потребує формування у студентської молоді педагогічних закладів вищої освіти усвідомлення внутрішніх мотивів, вироблення потреби діяти на благо Вітчизни, краю, народу, формування установки на поведінку патріотичного спрямування.

Когнітивний компонент передбачає знання про народ, націю, його історію, мову, культуру, звичаї, традиції, символи, героїв; усвідомлення себе представником нації, відповідальним громадянином; уявлення про національні цінності (національну гідність, патріотизм, національну солідарність, толерантність) та необхідність керуватися ними у повсякденному житті. Стійка громадянська позиція неможлива без усвідомлення власної місії

і відповідальності за долю країни, національної самоідентифікації. У здобувачів вищої педагогічної освіти у період навчання формується світобачення на основі глибокого вивчення історії, культури України, суспільних і політичних процесів, ідеології нації, боротьби за державність.

Формування національної ідентичності здійснюється через засвоєння національних цінностей, ототожнення себе з нацією, оволодіння національним світобаченням, моральними якостями, а також порівняння себе з іншими народами та етносами та вироблення національної ідеї.

Практичний компонент передбачає втілення знань, цінностей, мотивів у реальну поведінку індивіда, у взаємодії з іншими людьми, готовності працювати на спільний результат та виявляти солідарність із національною спільнотою.

Також діяльнісно-практичний компонент передбачає оволодіння досвідом активної участі у житті колективу, громади, нації, умінні захищати свою особистісну і національну гідність, відповідально ставитися до своїх громадянських прав і обов'язків, працювати над собою, самоудосконалюватися.

Прикладами вияву практичного компоненту стали добровільні акції, добровільні проекти та волонтерство. Вони відбуваються з ініціативи студентської молоді і визначаються високим рівнем самоідентичності та характеризуються матеріальною і психологічною підтримкою захисників України та людей, що потребують різного виду допомоги. Така волонтерська діяльність означає державницьким і національними смислами. Задучення студентської молоді до волонтерської діяльності є одним із шляхів формування у них національної позиції. Волонтерство, як вид практичної діяльності, пов'язана з наданням допомоги та підтримки тим, хто її потребує.

Національна активність, на думку Н. Онищенко [45], може проявлятися у різних ситуаціях. Так, особа із пасивною ідентичністю спілкується державною мовою, а з активною, вимагає дотримання мовного законодавства у спілкуванні із собою. Активна позиція національної ідентичності може проявлятися не лише в загальнонаціональних акціях, а і в локальних, адже бути господарем свого будинку, вулиці, міста є складовою відчуття себе господарем своєї країни.

Отже, сутністю практичного компонента є готовність відстоювати інтереси Батьківщини, захищати їх, діяти на благо своєї країни, тобто така система вчинків, яка мотивується волею, вірою, любов'ю, осмисленням відповідальності перед своєю нацією, прагненням піднести престиж рідної мови і т. ін.

Структурні компоненти національної ідентичності та їх зміст подано у табл.4.

Таблиця 4
Структурні компоненти національної ідентичності здобувачів освіти вищої педагогічної освіти та їх зміст

Компоненти	Сутність компонентів
Мотиваційно-емоційний	Любов до рідної землі, усвідомлення національної належності, народу, повага до історичного минулого країни, усвідомлення внутрішніх мотивів, вироблення потреби діяти

<h1>НУБІП України</h1>	<p>на благо вітчизни, краю, народу, формування установки на поведінку патріотичного спрямування</p>
<p>Когнітивний</p>	<p>Знання історії та культури свого народу, його традицій, визначних постатей минулого і сьогодення; уявлення про національні цінності (національну гідність, патріотизм, національну солідарність, толерантність) та необхідність керуватися ними у повсякденному житті</p>
<p>Практичний</p>	<p>Патріотична діяльність, волонтерство, професійні вміння та якості, відповідальне ставлення до громадянських обов'язків, праця на благо країни, піднесення престижу рідної мови</p>

Важливою є вмотивованість викладачів, які працюють на конкурсних засадах. Такий підхід передбачає увагу до професійного зростання, підвищення кваліфікації, навчання протягом життя.

Таким чином, можемо зробити висновок, що структура сформованості національної ідентичності у майбутніх учителів предметів суспільствознавчої галузі є цілісною і динамічною системою, що визначає основні напрямки їх підготовки до реалізації цієї функції у їх взаємозв'язку і взаємоузгодженості усіх компонентів освітнього процесу.

2.2. Організація та проведення констатуючого етапу експерименту

З метою перевірки ефективності визначених нами педагогічних умов формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти нами було проведено експериментальну роботу, яка складалася з трьох основних етапів:

- констатувальний: визначення складу контрольної та експериментальної груп; підбір діагностичного інструментарію; виявлення наявного рівня сформованості національної ідентичності у здобувачів вищої педагогічної освіти;

- формувальний: визначення змісту, форм і методів упровадження педагогічних умов формування національної ідентичності та їх практична апробація в умовах реального закладу вищої освіти;

- контрольний: виявлення змін, що відбулися після упровадження запропонованих педагогічних умов формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти.

Базою проведення педагогічного експерименту було визначено гуманітарно-педагогічний факультет Національного університету біоресурсів і природокористування України, до складу експериментальної групи увійшли 40 магістрантів освітньо-професійної програми 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи). Термін проведення експерименту – 2022/2023 н.р.

Питання визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості національних якостей студентської молоді, зокрема національної ідентичності, є актуальними для науковців-педагогів. Свідченням того є праці О. Жаровської, О. Колодій, О. Кін, Д. Пшонковської та інші. Науковці по-різному відповідають на запитання, що найбільше характеризує національну ідентичність студентської молоді. Більшість науковців виходить із того, що будь-яка з моральних якостей, у тому числі національна ідентичність, є складним комплексом почуттів, знань, переконань і практичних дій студентської молоді. Оскільки ставлення особистості виявляються у вчинках і формуються на базі знань, то необхідно враховувати і характер діяльності студентської молоді, і рівень патріотичних знань. Тому виокремлення критеріїв, показників та рівнів сформованості національної ідентичності студентської молоді набуває особливої актуальності, адже вирішальним етапом становлення ідентичності особистості – періодом її зміцнення та закріплення – є студентський вік, коли темпи розвитку сягають найвищого інтелектуально-теоретичного рівня.

Проблема визначення критеріїв є не стільки теоретичною, скільки практичною, оскільки без неї неможливо правильно орієнтуватися у процесі виконання завдань, які спрямовані на виховання патріотизму та формування

національної ідентичності студентської молоді в позааудиторній роботі в закладах вищої педагогічної освіти, а особливо в оцінці їх результатів. Тому вважаємо за необхідне розкрити сутність поняття «критерій». «Критерій – це мірило для визначення, оцінки предмета чи явища; ознака, взята за основу класифікацій; підстава для оцінки чогось. У науковій теорії під критеріями розуміють ті якості явища, що відображають його суттєві характеристики і підлягають оцінці» [33, с. 26].

У нашому дослідженні критерій – важлива й ключова ознака, яка характеризує різні якісні аспекти явища, його сутність. Показник – це кількісна характеристика цих явищ, яка дає змогу зробити висновок про його стан у динаміці [39].

Цікавим для нашого дослідження є дослідження питань діагностики патріотичного виховання студентської молоді, проведене І. Шкільною [68].

Дослідницею запропоновані такі критерії: когнітивний, процесуально-діяльнісний, ціннісно-змістовий, рефлексивний критерій.

Існують й інші класифікації критеріїв сформованості національної ідентичності студентської молоді:

– «емоційно-інтелектуальний, когнітивний, операційний» (О. Стьопіна [60]);

– «особистісно-родинний, етнічний, державний, суперетнічний, надособистісний, маргінальний» (О. Жаровська [22]);

– «пізнавальний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-практичний» (О. Колодій [28]);

– «пізнавальний, світоглядний, мотиваційний, діяльнісно-вчинковий» (Н. Мадей [37]).

За Концепціями національного виховання [51] та національно-патріотичного виховання дітей і молоді виокремлюють [52]:

– «пізнавальний критерій, що визначає рівень розвитку національно-орієнтованих знань, уявлень, які є основою розуміння патріотизму і цілісного

самовизначення студентської молоді та групи як суб'єкта соціально значущої діяльності, здійсненої на благо Батьківщини»;

– «мотиваційний, що характеризує рівень національної ідентичності студентської молоді, її орієнтації, цілі, установки, які визначаються духовноморальними і соціально значущими потребами та інтересами, прагненнями, іншими компонентами, які формують цілеспрямованість студента як громадянина-патріота України»;

– «дієво-поведінковий, що визначає готовність студентської молоді до повноцінної самореалізації як громадянина-патріота Вітчизни в одній чи декількох сферах соціально значущої діяльності, конкретні результати, досягнення у процесі її здійснення, основні якості, які проявляються на поведінковому рівні» [51, с. 10];

– «світоглядно-ціннісний, що характеризує ступінь сформованості системи поглядів, переконань, принципів, заснованих на усвідомленні важливих проблем, цінностей, пріоритетів, інтересів суспільства й держави, які дозволяють визначити роль, місце і значення особистості, групи, розвиток патріотизму, посилення його позитивного впливу на всі сторони життя і діяльності» [51, с. 11].

На нашу думку, вищезазначені критерії мають високий рівень узагальненості для об'єктивного визначення рівня сформованості національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі.

Таким чином, виступаючи в ролі мірила, норми, критерій служить зразком, еталоном, виражає вищий, найбільш досконалий рівень досліджуваного явища, процесу, встановлює ступінь його відповідності, наближення до норми, ідеалу. Критерій включає в себе показники, що дозволяють «виміряти» межі дійсності, зіставляючи їх із нормою.

Зазначимо, що проблема встановлення рівнів сформованості національної ідентичності стала предметом енопсихологічних, соціологічних та педагогічних досліджень таких науковців, як О. Жаровська, О. Келедій,

З Когут, О. Онопрієнко, Р. Сойчук та інш. Аналіз досліджень дозволяє зробити висновок про те, що вивчення національної ідентичності студентської молоді, як і будь-якого різновиду ідентичності в її особистісному та соціальному аспектах, має забезпечити визначення рівня її сформованості.

Варто зазначити, що в науковій літературі недостатньо виокремлено рівні сформованості означеного феномену. Це пояснюється, на нашу думку, тим, що, по-перше, національна ідентичність як цілісне поняття, його структура та особливості взагалі не проаналізовані на належному теоретико-методологічному рівні; по-друге, відсутні практичні дослідження національної ідентичності студентської молоді, які дадуть змогу з великою мірою ймовірності говорити про рівні його сформованості.

Критерії та відповідно показники їх вияву будемо аналізувати за трьома рівнями: *низький, достатній, високий*, які ми виокремили на основі аналізу праць науковців (С. Гантінгтона, А. Сенченка, О. Сенченка, Р. Сойчук, К. Чорної) (додаток А, таблиця 6).

Серед результативних і найбільш доступних методів діагностики національної ідентичності студентської молоді є спостереження, узагальнення незалежних характеристик, тестування, анкетування тощо. У нашій роботі будемо застосовувати комплекс методів та методик діагностування, що дасть змогу найбільш повно вивчити дане особистісне утворення.

На наш погляд, різні методи опитування, такі як інтерв'ю, бесіди та анкети є універсальними засобами отримання інформації про уявлення, судження, знання майбутніх учителів суспільствознавчої галузі стосовно національної ідентичності, громадянської позиції, базових цінностей. Бесіда є поширеним вербальним діагностувальним методом, що дозволяє краще зрозуміти внутрішні стани студентів, їхніх проблем в особистій і професійній сфері, що потребують вирішення чи підтримки педагога. Успіх бесіди значною мірою залежав від уміння викладача встановити довірливі стосунки зі студентами, чітко сформулювати і пояснити завдання, поставити запитання.

Беручи до уваги компоненти національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти (мотиваційно-емоційний, когнітивний, практичний), визначимо критеріальні показники та методи їх діагностування (табл.5).

Таблиця 5

Критерії, показники їх вияву та методи діагностування

Критерії	Показники вияву	Методи діагностування
Мотиваційно-ціннісний компонент (мотиви, цілі, потреби, ціннісні орієнтації)	Любов до рідної землі, усвідомлення національної належності, народу, повага до історичного минулого країни, сформованість установок на поведінку патріотичного спрямування.	1. Вивчення мотиваційної сфери за методикою Б. Пашнева (дод. Б) [48] 2. Тест на визначення ціннісних орієнтацій М. Ровіча (дод. В) [54]
Когнітивний (переконання, усвідомлення, знання)	Знання історії та культури свого народу, його традицій, визначних постатей минулого і сьогодення, глибина професійних та особистісних знань, здатність студентів до їх інтеграції для здійснення майбутньої професійної діяльності.	1. Метод незакінчених речень (дод. Г) 2. Діагностика референтного кола спілкування (О. Щедрина) (дод. Д)
Поведінковий (уміння, дії, поведінка, вчинки)	Патріотична діяльність, професійні вміння та якості, відповідальність, праця на благо країни, піднесення престижу рідної мови, спрямованість на високу продуктивність майбутньої професійної діяльності	Авторська анкета В. Мельник (дод. Е)

Для діагностування мотиваційно-ціннісного критерію нами використано методику Б. Пашнева, який вважає студентський вік періодом завершення формування морально-етичної сфери, становлення і стабілізації характеру і, що дуже важливо, прийняття статусу та відповідальності дорослої людини відповідно до своєї статі. Ієрархія мотивації, усієї системи ціннісних орієнтацій, інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією – важливі моменти цього періоду [48, с. 84].

Використовуючи методику Б. Пашнева, виявлено рівень мотиваційно-ціннісної сфери здобувачів вищої педагогічної освіти: повагу до співвітчизників, до своєї нації, усіх народів і культур у своїй державі, моральних цінностей сучасного українця.

Діагностика виявила, що в у переважній кількості студентів сформувалися позитивні ціннісні орієнтації, які відображають ставлення молоді до національних надбань народу.

Вивчення мотиваційно-ціннісного критерію здійснювалося за методикою встановлення ціннісних орієнтацій М. Рокіча, яка заснована на прямому ранжуванні списку цінностей і є найпоширенішою в наш час.

М. Рокіч розрізняє два класи цінностей:

- «термінальні – переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути»;
- «інструментальні – переконання в тому, що якийсь спосіб дій або властивість особистості є кращими у будь-якій ситуації» [54, с. 48].

Цей розподіл відповідає традиційному розподілу на цінності-засоби й цінності-цілі. Перевагою методики є зручність та економічність у проведенні обстеження й обробці результатів, універсальність, а також гнучкість – можливість варіювати як стимульний матеріал (списки цінностей), так і інструкції.

Результати обстеження студентів за мотиваційно-ціннісним критерієм вияву національної ідентичності за двома визначеними діагностичними методиками (Вивчення мотиваційної сфери за методикою Б. Пашнева, Тест на

визначення ціннісних орієнтацій М. Рокіча) дозволили виявити наступні результати:

1. Ранжування студентами ознак національної ідентичності (рис.3).

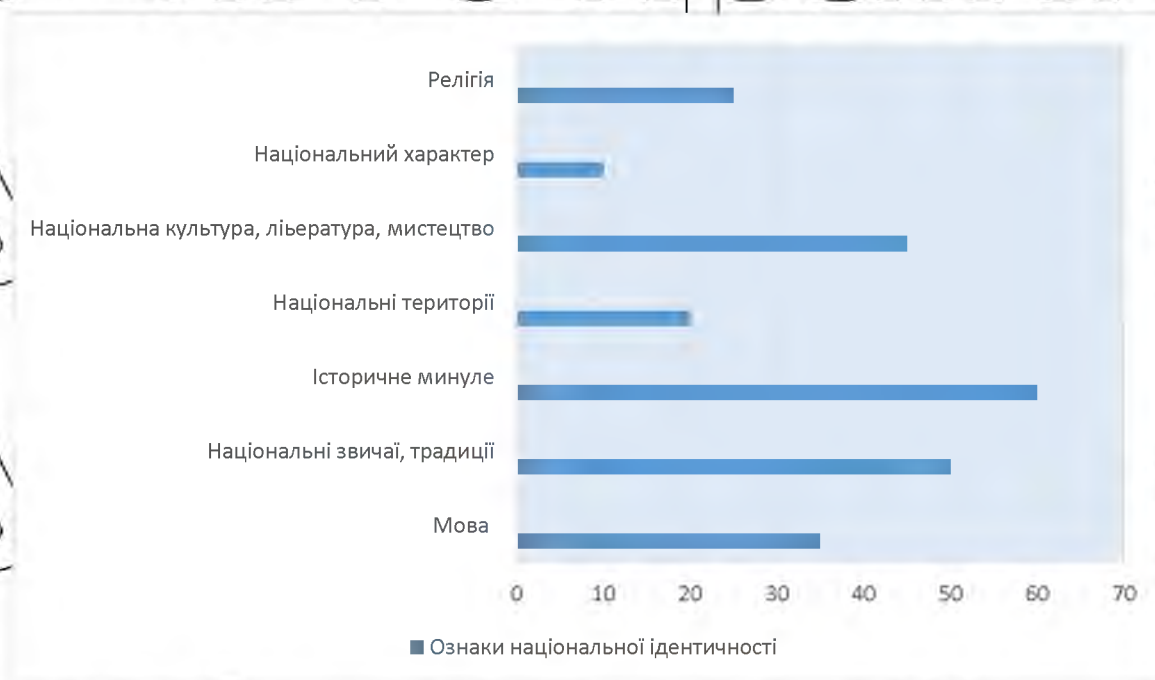

Рисунок 3. Ранжування здобувачами вищої педагогічної освіти ознак національної ідентичності

Діаграма рис.3 дає нам підстави зробити висновки стосовно того, які ознаки національної ідентичності обирають студенти як чільні, тобто чому вони віддають найбільшу перевагу. Як бачимо, найбільший відсоток здобувачів освіти обрали ознаку «історичне минуле», на другому місці - ознака «національна культура, література, мистецтво», третє місце посіла ознака «національні звичаї, традиції». Як бачимо, найменша кількість респондентів обрали таку ознаку національної ідентичності, як «національний характер», з чого ми робимо висновок що трактування цієї ознаки є для здобувачів вищої педагогічної освіти найбільш проблемним.

2. Загальний рівень сформованості національної ідентичності за мотиваційно-ціннісним критерієм ілюстровано на рис. 4.

НА

НА

НУ

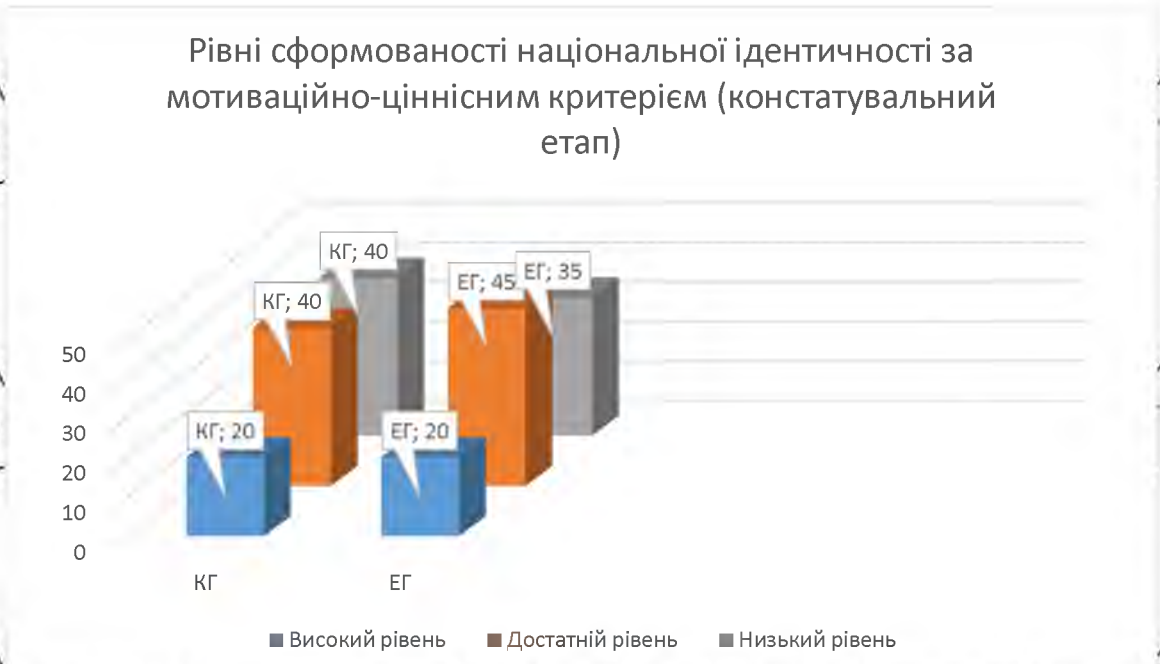

Рисунок 4. Рівні сформованості національної ідентичності за мотиваційно-ціннісним критерієм (констатувальний етап)

Когнітивний критерій сформованості національної ідентичності у здобувачів вищої педагогічної освіти підлягає діагностуванню за наступними методиками. Метод незакінчених речень, Діагностика референтного кола спілкування (О. Щедрина).

З метою виявлення знань майбутніх учителів про патріотизм, нами було запропонована методика незакінчених речень: «Україна для мене – це...», «Патріотизм у мене розумінні – це...», «Національна гордість в...».

Аналіз отриманих відповідей виявив, що для більшості здобувачів вищої педагогічної освіти Україна – це рідна країна (32%), рідна домівка (20%), древня/земля, Київська Русь (20%), земля предків (20%), земля страждань (10%), велична історія (10%).

Студенти переважно правильно розуміють патріотизм як любов до Батьківщини (44%), готовність захищати її і навіть жертвувати собою заради Батьківщини (38%), протистояти антиукраїнській пропаганді (16%), розбудувати демократичну країну (16%). Водночас лише 8% зауважили, що

НА

патріотизм – це необхідна умова для виживання і збереження країни, 4% - рушійна сила прогресу українського суспільства.

Також значна частина здобувачів вищої педагогічної освіти (32%) негативно сприймають будь-яку критику труднощів демократичного розвитку

України і помилок різних політичних сил, не можуть встановити зв'язків між патріотизмом і громадянською активністю. Така некритичність свідчить про поверховість у розумінні зазначеної цінності. Також майбутні педагоги (12%) попри розуміння значущості захисту Батьківщини, вважають, що цей

обов'язок мають виконувати інші. Національна гордість, на думку студентів,

полягає в умінні захищати власних громадян і власні кордони (30%); славі предків і багатій спадщині українського народу (24%), захисті національних інтересів (20%); в наукових відкриттях і досягненнях українців усього світу (16%); демократичних засадах життя українського суспільства (10%) і зростання добробуту громадян (8%).

У нашому дослідженні ми звертали увагу і на шанобливе, толерантне ставлення до інших народів, їх культур, традицій, віри, які також збагачують українську культуру. Підготовка фахівців освітньої галузі має включати роботу, спрямовану на підвищення культури міжнаціонального спілкування,

повагу до етнічної ідентичності вихованців, де особлива роль відводиться педагогу як провіднику ідей злагоди миру в поліетнічному полі України [45].

Під час проведення уточнювальної бесіди більшість майбутніх педагогів (52%) не змогли переконливо охарактеризувати правову державу.

Намагаючись довести пріоритет права і його значення для людей у різних сферах життя, здобувачі освіти наводили приклади, коли громадянам або громаді вдавалося добитися справедливості, відстояти свої законні інтереси.

Однак, уточнюючі запитання показали, що респонденти вважали такі випадки виключенням із загальної практики, а також відмічали певні труднощі і

перепони у боротьбі за рівність і справедливість кожного громадянина перед законом України у найближчій перспективі.

Вивчення висловлювань, суджень і уявлень здобувачів вищої педагогічної дозволило виявити рівень їх розуміння поняття «національна ідентичність» і власну місію як педагога у цьому процесі. Узагальнені дані наводяться у таблиці 6.

Таблиця 6.

Рівень сформованості усвідомленості здобувачами вищої педагогічної освіти поняття «національна ідентичність» (констатувальний етап, метод незакінчених речень)

Рівень	КГ		ЕГ	
	К-сть	%	К-сть	%
Високий	2	15%	4	20%
Достатній	13	65%	12	60%
Низький	4	20%	4	20%

Використовуючи методику О. Щедрина, яка дозволяє з'ясувати ступінь знань кожного респондента групи про національну ідентичність (обстеження за когнітивним компонентом), нами виявлено рівень знань здобувачів вищої педагогічної освіти про: українську мову, історію України, національно-державні свята, законодавство України, народні звичаї та традиції України.

Результати представлено на рис.5.

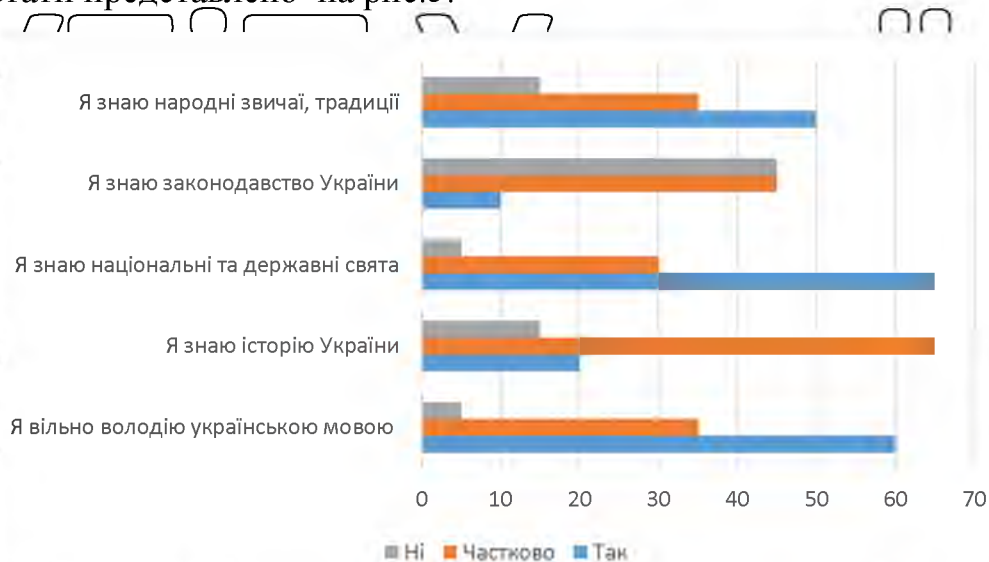

Рис. 5. Рівень володіння знаннями про національну ідентичність (з методикою О.Щедрина, констатувальний етап)

Загальний рівень сформованості знань історії та культури свого народу, його традицій, визначних постатей минулого і сьогодення, глибока професійних та особистісних знань, здатність студентів до їх інтеграції для здійснення майбутньої професійної діяльності, які визначено показниками когнітивного критерія, проілюстровано на рис. 6.

Діагностичне обстеження рівнів сформованості національної ідентичності у здобувачів вищої педагогічної освіти за поведінковим критерієм ми провели за авторською методикою В. Мартинюк, яку вона використала при обстеженні рівнів сформованості національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі[39]

Рівні сформованості національної ідентичності за когнітивним критерієм (констатувальний етап)

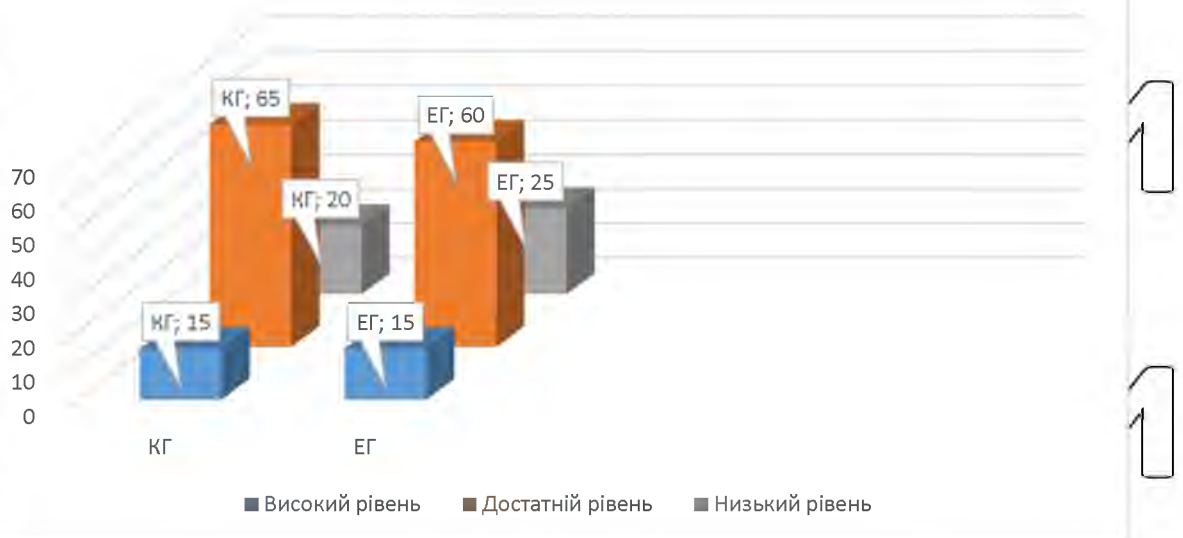

Рисунок 6. Рівні сформованості національної ідентичності за когнітивним критерієм (констатувальний етап)

Встановлено, що більше 80% студентської молоді вболівають за українських спортсменів, акторів, музикантів; близько 60% готові захищати Україну, третина користується товарами вітчизняного виробництва; 20–30% студентської молоді бере участь в національно-патріотичних заходах свого ЗВО і тільки 15–20% студентів займається волонтерською діяльністю.

Також студенти зазначили, що вони є учасниками різних патріотичних груп у соціальних мережах і вбачають свою функцію у боротьбі за національну гідність, відстоюванні правди в інформаційній війні проти України, розвінчуванні фейків, протистоянні розповсюдженню неправдивої інформації, а також з метою консолідації з усім прогресивним українством.

Таким чином, отримані дані доводять необхідність доцільного використання сучасних засобів масової інформації у процесі підготовки майбутніх педагогів з метою його покращення. Засоби масової інформації мають значний вплив на формування національної свідомості і національної

ідентичності сучасної молоді. Однак, з огляду на їх різну якість, спрямованість, політичне забарвлення такий вплив є стихійним, а то й негативним. Більшість засобів масової інформації намагаються висвітлити факти негативного забарвлення (конфлікти, політичні скандали, вбивства, жорстокості, булінгу), що негативно позначається на моральній сфері сучасної молоді, розмитості меж між добром і злом, цінностями і конотриціностями.

Ще одним аспектом впливу ЗМІ на свідомість і самосвідомість сучасної молоді є ідеї глобалізму. Бесіда показала, що 65% майбутніх педагогів мріють подорожувати різними країнами, знайомитися з національними культурами,

традиціями, 35% хотіли би навчатися чи стажуватися у зарубіжних університетах, удосконалювати навички комунікації, 25% - хотіли би спробувати працювати за межами України, але разом з тим частина респондентів (15%) хотіли би представляти Україну у різних куточках світу,

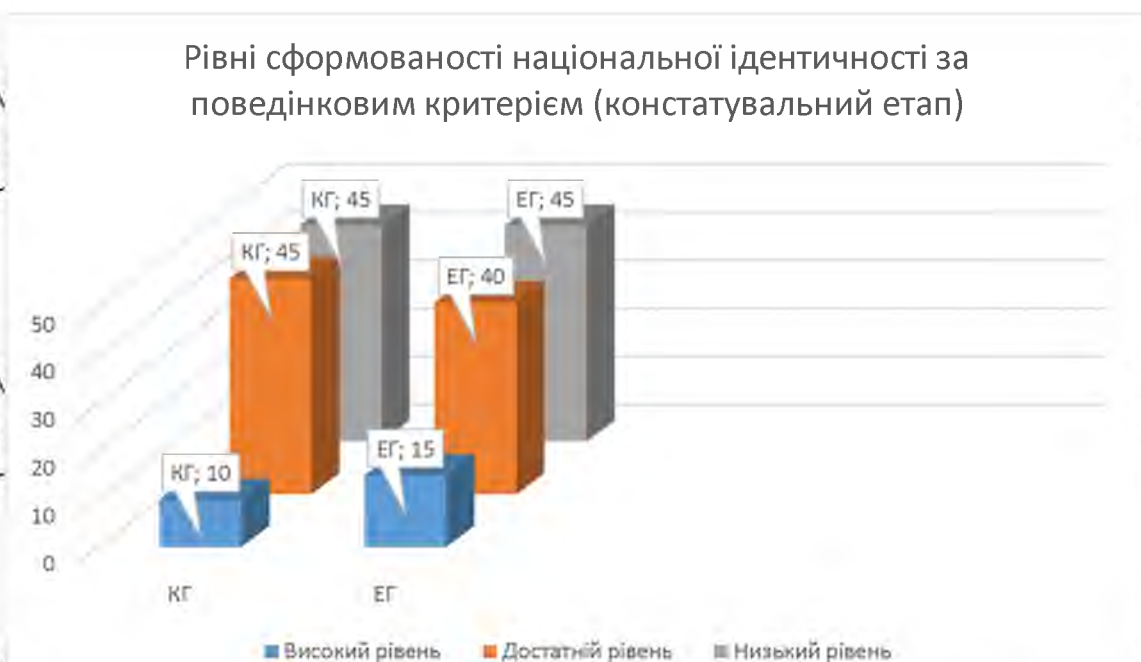
10% - хотіли би пишатися Україною, 15% - хотіли, щоб Україна заняла гідне місце серед європейських країн, 5% - стала світовим центром культури і науки.

Узагальнені результати діагностування рівня сформованості національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти за поведінковим критерієм виявили наступні результати (рис. 7).

НА

НА

НУ

Рисунк 7. Рівні сформованості національної ідентичності за поведінковим критерієм (констатувальний етап)

НУ
 Як засвідчують результати констатувального експерименту, у студентській молоді недостатньо сформована мотивація до формування національної ідентичності, що негативно позначається на національно-патріотичній спрямованості їх дій і вчинків, хоча переважна кількість респондентів обох груп (КГ і ЕГ) знають, усвідомлюють і розуміють історію рідного краю, мову і традиції, особливості культури і т.д.

НУ
 Таким чином, у результаті проведення констатувального експерименту встановлено ряд позитивних моментів у сформованості національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти, а саме: переважна кількість респондентів (65%) розмовляє українською мовою, 55% студентів бажають жити в Україні; більше 70% студентів відносять себе громадянином України.

НУ
 Але поряд з цим виявлено ряд недоліків, зокрема: деформація ціннісної сфери особистості студентської молоді в закладах вищої освіти, недостатня глибина знань про Україну, її минуле і сьогодення (про видатних політичних, культурних і наукових діячів, культурні пам'ятки рідного краю, про права й обов'язки студента, про державні символи України, народні традиції, звичаї,

НУ

про народне і сучасне мистецтво тощо), недостатня актуалізація в особистісній структурі здобувачів вищої педагогічної освіти позитивних взірців для наслідування.

Також у багатьох студентів виявлено недостатній розвиток національно-патріотичних почуттів, переконань, низький рівень до вияву толерантності, милосердя, допомоги іншим, що зумовлює потребу в підборі спеціального організаційно-методичного інструментарію, визначенні педагогічних умов формування національної ідентичності в освітній діяльності та у позааудиторній роботі та впровадження цих умов у роботу закладу освіти.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ до розділу 2

У другому розділі ми мали за завдання визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості національної ідентичності, підібрати діагностичний інструментарій для виявлення рівня сформованості досліджуваної якості та провести констатувальний етап дослідження.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми виокремлено основні компоненти формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти: мотиваційно-емоційний (потреба в інтеріоризації системи духовно-моральних, культурних, національних і загальнолюдських цінностей, мотиви), когнітивний (патріотична свідомість, знання з історії культури нашого народу); практичний (готовність діяти на благо своєї країни, відстоювати її інтереси, захищати їх тощо).

Визначено основні критерії формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти: мотиваційно-ціннісний компонент (мотиви, цілі, потреби, ціннісні орієнтації), когнітивний (переконання, усвідомлення, знання), поведінковий (уміння, дії, поведінка, вчинки).

Виокремлено показники мотиваційно-ціннісного критерію: любов до рідної землі, усвідомлення національної належності, народу, повага до історичного минулого країни, сформованість установок на поведінку патріотичного спрямування.

Рівень когнітивної складової національної ідентичності студентської молоді визначався за такими показниками: знання історії та культури свого народу, його традицій, визначних постатей минулого і сьогодення, глибина професійних та особистісних знань, здатність студентів до їх інтеграції для здійснення майбутньої професійної діяльності.

До показників практичного критерію було віднесено патріотична діяльність, професійні вміння та якості, відповідальність, праця на благо

країни, піднесення престижу рідної мови, спрямованість на високу продуктивність майбутньої професійної діяльності.

Вказані вище критерії мають високий рівень узагальненості для об'єктивного визначення рівня сформованості національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти.

Визначено три рівні формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі: *високий, достатній, низький*.

Охарактеризовано сутність базових моральних цінностей: національну гідність, патріотизм, національну солідарність, толерантність, які визначають пріоритетні ціннісні орієнтації української нації.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що у більшості студентів стан сформованості національної ідентичності перебуває на середньому рівні. Вищенаведений аналіз наукових досліджень у галузі вивчення основних компонентів, критеріїв, показників та рівнів сформованості національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти свідчить про недостатнє розв'язання проблеми. Тому вважаємо підвищення ефективності формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти та забезпечити їх апробацію в умовах освітнього процесу університету.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СФОРМОВАНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

3.1. Педагогічні умови формування національної ідентичності

особистості здобувача вищої педагогічної освіти

3 метою забезпечення ефективності формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти нами було визначено педагогічні умови, що інтегрують і посилюють виховні впливи, забезпечуючи підвищення рівня сформованості досліджуваної якості.

У розумінні педагогічних умов більшість дослідників сходяться у думці, що вони є характеристикою певної мети і системи формування певних окреслених якостей зокрема та особистості взагалі відповідної організації навчально-виховної роботи (С. Гаряча, Л. Крамаренко); визначають зміст, форми і методи виховання (Г. Селевко); виступають результатом організованої педагогічної діяльності через вирішення педагогічних завдань (Л. Гончар, Н. Яковлева), а також складовою соціалізації дітей (Т. Кравченко).

У тлумачному словнику, поняття «умова» має багато значень, серед них можна виділити такі:

- 1) «необхідна обставина, яка уможливило здійснення, створення, утворення чого-небудь»;
- 2) «обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь»;
- 3) «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, дійсності» [12].

Питання визначення й обґрунтування педагогічних умов формування національної ідентичності студентської молоді розглядається у роботах багатьох дослідників: О. Абрамчук (педагогічні умови патріотичного виховання здобувачів вищої освіти в технічних навчальних закладах),

Т. Анікіної (педагогічні умови патріотичного виховання майбутніх учителів музики засобами художнього краєзнавства), Н. Водошиної (педагогічні умови патріотизму сучасного українського суспільства), Т. Гавлітіна (педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу), В. Коваль (педагогічні умови патріотичного виховання учнів на етапі вивчення української літератури в старших класах загальноосвітньої школи), В. Дзюби (педагогічні умови патріотичного виховання майбутніх офіцерів), О. Доценко (педагогічні умови військовопатріотичного виховання в українських збройних формуваннях) та

ін. Дослідник І. Бех вважає педагогічні умови сукупністю об'єктивних можливостей організаційних форм, методів, змісту і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [4].

Слушним є визначення О. Дурманенко, котра трактує педагогічні умови як «особливості організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості студента, об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення» [20, с. 135]. Окремі науковці (О. Жаровська, В. Борисов, І. Бех, В. Мішкурова, А. Фрідріх та ін.) трактують педагогічні умови як конгломерат об'єктивних чинників, обставин, можливостей, що забезпечують успішне розв'язання поставлених завдань.

У нашому дослідженні під педагогічними умовами формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти ми будемо розуміти таку сукупність факторів, які будуть ефективно впливати на формування та розвиток усіх компонентів національної ідентичності.

Перед визначенням педагогічних умов, які сприятимуть формуванню національної ідентичності, хочемо зауважити на думку І.Беха, котрий стверджував, що серед негативних чинників у вихованні національної

ідентичності молодого покоління визначає військову агресію та інформаційну війну РФ щодо України. Особливими причинами нівелювання національних цінностей є:

- велика кількість російськомовного населення, відлученого від української мови;

- спотворення історичних фактів та не сприймання як автентичності української мови та культури, так і самого існування нашої нації;

- витіснення української мови з медіаринку та довготривала боротьба за статус російської як другої державної;

- застосування некоректних політичних технологій, які сприяли розмежуванню регіонів України;

- ностальгії за радянським минулим [4].

Методологічною основою формування національної ідентичності у студентської молоді став особистісно орієнтований підхід, обґрунтований І. Бехом [5]. Адже велими значущою умовою таких взаємодій є дотримання принципів цього підходу.

Зокрема, важливим є ставлення викладачів і наставників академічних груп до кожного студента як до суспільно зрілої, дорослої особистості на засадах взаємної поваги і толерантності. Лише за цієї умови уможливується інтенсифікація механізму національної ідентифікації студентів, сприяючи розвитку в них національної ідентичності та її компонентів.

Основною умовою цілеспрямованого формування національної ідентичності у студентської молоді є неухильне дотримання викладачами і кураторами студентських груп у національному вихованні ряду принципів, які задекларовані у державній Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Зокрема принципу національної спрямованості, який виявляється у ціннісному ставленні студентства до національних ознак, а саме: в любові до рідної землі; у шанобливому ставленні до надбань національної культури; в повазі до представників своєї нації й толерантності у ставленні до

представників інших націй, до їх культури; в національній самоповазі; у прагненнях студентства зберегти власну національну ідентичність та захистити інтереси своєї нації. Наступний принцип стосується особистісної активності та саморегуляції студентської молоді й пов'язаний із розвитком у неї самостійності, активної особистої позиції та здатності приймати відповідальні виважені рішення у взаємодіях із представниками своєї та інших націй.

На основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми у розділі 1 та результатів констатувального етапу експериментальної роботи (параграф 2.2.)

нами визначено такі педагогічні умови формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти: 1) усвідомлення здобувачами освіти національної ідентичності як чільної якості майбутнього педагога з та потреби у її особистісному формуванні; 2) використання можливостей цифрових технологій у формування національної ідентичності студентів; 3) організація позааудиторної роботи у закладах вищої освіти, спрямованої на формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти.

Розглянемо більш детально визначені педагогічні умови.

Педагогічна умова 1.

Усвідомлення здобувачами освіти національної ідентичності як чільної якості майбутнього педагога та потреби у її особистісному формуванні.

Вибір першої педагогічної умови зумовлений тим, що формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти, яке здійснюється у закладах освіти, покликане віддати пріоритети вихованню патріотизму, любові до України, відповідальності за її незалежність, більш толерантно ставитись до рідного краю, інших націй, народів, збереженню духовних і матеріальних цінностей.

Закладаючи та будуючи модель національної ідентичності студентської молоді, ми повинні культивувати патріотизм як один з головних компонентів індивідуального та сучасного способу життя.

Вагомою причиною активності студента є мотивація. У попередньому розділі ми з'ясували, що студентську молодь із високим рівнем сформованості національної ідентичності характеризує висока внутрішня мотивація (йдеться про самореалізацію, самовираження і самоствердження). Особистість зі сформованою мотивацією виявляє глибокі мотиви бережливого ставлення до природи, природного середовища, соціального середовища (навчально-виробничих корпусів, обладнання).

Цікавою є думка науковця О. Абрамчук, який вважає, що особистістю із чітко сформованими почуттями національної ідентичності є та людина, котра вільно володіє українською мовою або прагне її вивчити; яка знає історію та історичне коріння нашої країни, рідного краю, бере участь у волонтерському русі, любить і оберігає природу; знає символіку України і з шанобою ставиться до Державних Прапора й Герба України, із хвилюванням співає Гімн [1, с. 28].

Для усвідомлення майбутніми педагогами значущості та потреби у формуванні національної ідентичності доцільніше використовувати засоби формування національної ідентичності, які формують матеріальну та духовну культуру через художню, наукову літературу, радіо, телебачення, Інтернет, предмети образотворчого, театрального, кіномистецтва тощо; форми – наочні (патріотичні музеї, галереї, тематичні стенди, бігборди, рекламні стенди ЗСУ тощо). Для реалізації першої педагогічної умови використовувались методи формування свідомості (бесіда, лекція, диспут), адже ці методи дають можливість усвідомити важливість національної ідентичності у сучасній Україні.

Педагогічна умова 2.

Використання можливостей цифрових технологій у формування національної ідентичності студентів.

Саме цифрові технології дозволяють активізувати освітній процес, збільшити швидкість та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. У сучасних вітчизняних дослідженнях розкриваються окремі аспекти застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті.

Так, способи оптимізації процесу виховання патріотизму у старшокласників, студентів та розвитку їхньої медіаграмотності засобами медіаосвіти досліджувала Н. Череповська. Інтернет-ресурси як засоби формування національно-патріотичного світогляду студентів розглядали у своїй праці дослідники Л. Мазай, О. Павлушенко, Н. Павликівська, Л. Прокопчук та інші.

На емпіричному матеріалі, одержаному методом фокус-груп, вченими визначено ступінь активності й тематичне спрямування зацікавлень у студентському середовищі інформацією про історію, етнокультуру, традиції українського народу та обізнаність студентів з інтернет-джерелами достовірних науково обґрунтованих знань про минуле та сучасне суспільно-політичне життя України.

Досвід використання ІКТ у патріотичному вихованні молоді описують й зарубіжні вчені. Дослідник R. Kamil у своїй статті описує досвід використання інформаційних та комп'ютерних технологій у вихованні патріотичного виховання польської молоді. Дослідники E. Lacka, T. C. Wong, M. Yacine Haddoud вивчали роль віртуального навчального середовища та використання соціальних мереж у вищій школі. У своїх дослідженнях S. Fedorova, D. Ivanova, K. Balysheva, Y. Zubkova аналізували матеріали щодо цифрової підтримки системи освіти, такі як 3D ігри, телетандем, подкасти, соціальні мережі, відеоресурси та інші інноваційні технології впровадження електронного навчання у національно-патріотичному вихованні молоді.

Доцільним є запровадження низки як традиційних, так і нових форм виховної роботи: проведення онлайн тематичних лекцій, виховних годин, круглих столів, онлайн екскурсій подорожей історичними місцями, організація віртуальних виставок художньої творчості тощо.

Через програми Zoom та Google meet для студентів можна проводити майстер класи: «Розпис різдвяного печива», «Оберіг захиснику України», «Візерунки, сповнені барвистої краси» (до дня вишиванки) тощо.

Необхідною складовою патріотичного та громадянського виховання є заходи, що проводяться в університеті щодо вшанування подвигу українського народу, увічнення пам'яті про загиблих жертв Другої світової війни, жертв Голокосту, Героїв небесної сотні (круглий стіл «Україна пам'ятає – світ визнає», онлайн лекція-реквієм «Геноцид українців голодом 1932–1933», круглий стіл «Вільні творити майбутнє», круглий стіл «Герої та антигерої в українському суспільстві XXI ст.» тощо), які у рамках карантинних обмежень можуть проходити у форматі онлайн-спілкування.

Потужну інформаційну та виховну функцію несуть гостьові онлайн-зустрічі з відомими дослідниками історичної спадщини України, захисниками України, волонтерами, представниками письменницького світу тощо.

Одним із сучасних методів формування національної ідентичності є метод проектів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Використання методу проектів ґрунтується на певних етапах і виборі актуальної теми. Цікавими для здобувачів вищої педагогічної освіти є створення довгострокових проектів. Серед проектів патріотичної спрямованості це – «Україна – європейська країна», «Кращий знавець історії політичної думки», «Я – родина – Україна», «Долаємо стереотипи разом».

Участь студентів у проектній діяльності сприяє виявленню в них патріотичних почуттів (любові до своєї країни, своїх рідних, толерантного ставлення до інших національностей) та інш.

З метою формування національної ідентичності важливо спрямовувати студентську молодь до просвітницьких сайтів, порталів, ютуб-каналів, контент яких містить багато корисної інформації в галузі історії, етнології, етнографії, культури мови, національного мистецтва.

Враховуючи сучасні умови, вагомий вплив на формування поглядів та переконань студентської молоді мають соціальні мережі, адже «соціальні мережі, напівпублічна Інтернет-мережа, що дає змогу користувачам об'єднуватися відповідно до спільних інтересів та уподобань, формувати власний контент».

Так само, виходячи виключно з власної мотивації, відбувається режим його підтримки – від напівактивного до режиму реального часу. Матеріали знаходять відгук у вигляді коментарів іншими учасниками соціальної мережі.

Власне такий формат обміну думками та інформацією є доречним з огляду використання соцмереж у сфері національнопатріотичного виховання» (Вільцанюк, 2021)

Формуванню національної ідентичності молоді сприятиме залучення студентства до онлайн-екскурсій по Україні. Онлайн екскурсії доступні в

таких музеях як: музей-садиба І. Котляревського в Полтаві, Коломийський

музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, історико-археологічний музей «Прадавня Аратта – Україна» в с. Трипілья, музей Волинської ікони,

церква Святого Духа в Рогатині, музей Гетьманства, музей скла у Львові

(самостійний підрозділ історичного музею Львова), музей модерної

скульптури Михайла Дзиндри у Львові, Дубенський замок, літературно-

меморіальний музей імені Григорія Сковороди, Острозький замок.

Національний військово-історичним музеєм України, заповідник «Поле

Полтавської битви», музей археології в Батурині, Цитадель Батуринської

фортеці, музей С. Бандери у Лондоні, музей-меморіал «Тюрма на Лонцького»

у Львові, Дніпропетровський національний історичний музей ім.

Д. І. Яворницького, палац Кирила Розумовського у Батурині, будинок-музей

Ігоря Стравінського в Устипузі, Музей історії та культури євреїв Буковини. На

думку дослідниці О. Масовець, сьогодні 3D-тури – це актуальний культурний

продукт, який дає змогу набагато краще показати культурно-туристичні

об'єкти та посилити роль культури у суспільстві, ніж це можна зробити під час

перегляду фотографій, відеороликів, читання описів. 3D-тур дозволяє

побачити простір навколо себе і розглянути деталі навколишнього світу в

найдрібніших подробицях, а також здійснити обертання і переміщення за

віртуальним об'єктом [40].

Збільшення рівня використання онлайн-ресурсів, зокрема: відвідування онлайн тематичних лекцій, виховних годин, круглих столів, онлайн екскурсій

подорожей історичними місцями, віртуальних виставок художньої творчості, електронної бібліотеки сприяють формуванню оснoв національної ідентичності здобувачів освіти.

Педагогічна умова 3.

Організація позааудиторної роботи, спрямованої на формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти.

Особливістю кураторських годин є їх інтегрованість до інших видів позааудиторної роботи, що має забезпечувати її системність, наступність та

взаємозв'язок з іншими формами роботи, зокрема: етичними бесідами («Як

гартувалась українська національна влада», «Українці у світі», «Толерантність

як моральна цінність українського народу»), брейнрингами («Демократичні і

тоталітарні орієнтації української молоді», «Разом ми сила», «Скарби

українського слова», «Фундаментальні українські цінності»); прес-

конференціями («Українські герої в історично-культурному вимірі»,

«Поширені фейки в історії України»); педагогічним кейсом («Секрети

досвідченого вчителя: «Як зробити свій предмет цікавим»), «Педагогічна

творчість разом з дітьми», «Педагогічна стратегія і тактика»); волонтерською

діяльністю («Створюємо креативний простір університету», «Нашим

захисникам»); науковими студіями («Український патріотизм як історико-

політичний феномен», «Етнопсихологія у міжкультурній комунікації»).

Масові форми мають охоплювати широкий загаль студентів одного чи

декількох курсів, що буде доцільним при підведенні підсумків певного виду

виховної діяльності. Серед масових форм найбільш ефективними вважаються

конференції («Формування національної ідентичності: проблеми, тенденції,

перспективи»), проекти («Культурні столиці України», «СИЛА: єднання через

спільні дії молоді»); конкурси, змагання («Історія твого міста», «Свобода як

відповідальність», «Козацькі забави»); виставки («Українська душа у

вишиванці», «Історія в фотографіях»), свята («Україна єдина», «Нескоренні»,

«Свято української пісні», «День Соборності України», День історика, що

сприяли засвоєнню базових цінностей національної ідентичності, «На Андрія», «Святвечір», «Рідвяне свято», «Івана Кудала» тощо.

У рамках виставки доцільно провести майстер-клас на тему «Сакральні символи української вишивки», де майбутні педагоги матимуть змогу порівняти різні техніки української вишивки, скласти мапу вишиванки України, а також глибше ознайомились з історією виникнення та сакральними символами української вишивки, навчитися читати символи і підбирати власні символи-характеристики.

Дослідник М. Гагарін вважає, що планування позааудиторної роботи в закладі вищої педагогічної освіти визначає результати та перспективність системи формування національної ідентичності. «Цілеспрямоване і чітке планування допомагає кураторам уникнути багатьох помилок та негативних явищ у студентській групі. Обґрунтований план дозволяє позначити загальні перспективи та конкретні шляхи розв'язання поставлених виховних завдань» [15, с. 109].

Тому для реалізації третьої педагогічної умови доцільніше використовувати такі форми як інформаційно-масові (конференції, вікторини); діалогічні (бесіди); індивідуальні (творчі завдання, індивідуальна робота тощо) та методи – стимулювання діяльності й поведінки (заохочення, змагання, покарання).

Отже, у результаті впровадження вище окреслених педагогічних умов очікується: утвердження патріотизму та національної ідентичності студентської молоді, поглиблення процесу формування основ гуманістичного світогляду; пріоритетності високих моральних, культурних, національних та загальнолюдських цінностей, що сприятиме зміцненню духовної, моральної єдності суспільства; формування у студентської молоді характерних рис патріота: активна підтримка і розвиток Української державності, дотримання Конституції України, добайливе ставлення до національних багатств, рідної природи, готовність до захисту Батьківщини, пошана до історичної пам'яті, любові до рідної культури, мови, національних свят і традицій, збереження та

зміцнення власного здоров'я; підвищення зацікавленості молоді щодо державної служби та служби у Збройних силах України, її готовності до захисту України, збереження та шанування національної пам'яті; збереження стабільності в суспільстві, соціальному та економічному розвитку країни, зміцнення її обороноздатності та безпеки; створення ефективної виховної системи національно-патріотичного виховання молоді; консолідація зусиль суспільних інституцій у справі виховання підрастаючого покоління.

3.2. Зміст, форми і методи реалізації педагогічних умов формування

національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти в умовах університетського середовища

У результаті аналізу наукових досліджень з порушеної проблеми у параграфі 3.1. нами було визначено такі педагогічні умови формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти: 1) усвідомлення здобувачами освіти національної ідентичності як чільної якості майбутнього педагога та потреби у її особистісному формуванні; 2) використання можливостей цифрових технологій у формування національної ідентичності студентів; 3) організація позааудиторної роботи у закладах вищої освіти, спрямованої на формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти.

Реалізація першої педагогічної умови здійснювалась з використанням наступних форм і методів.

На нашу думку, формування ціннісних орієнтацій здобувачів вищої педагогічної освіти в умовах університетського середовища відбудеться завдяки комплексній багатовекторній діяльності, яка містить такі складові:

- освітній процес і самоосвіту як інформаційно-діяльнісне підґрунтя;
- безпосередню інтеракцію педагога зі здобувачем;

– створення спеціальних умов, ситуацій, обставин, які спонукають здобувача освіти змінити власне ставлення, визначити свою позицію, здійснити вчинок;

- використання соціального позитивного (національного спрямування) досвіду сім'ї;

– знайомство з соціальним досвідом у процесі дружнього й професійного спілкування;

- застосування джерел засобів масової інформації;

– залучення до народних традицій, фольклорної творчості, читання художньої літератури, відвідування закладів культури (театри, філармонії, музеї, концертні зали) тощо.

Кожен з вищезазначених компонентів має специфічне змістове навантаження та характеризується своєю спрямованістю й функціонує відповідно до власних форм здійснення (рис.8).

Рис. 8. Компоненти комплексної багатосекторної діяльності та їхня взаємодія у формуванні національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти

Освітній процес, заснований на педагогічній взаємодії (викладач ↔ студент), забезпечує ефект спільного розуміння, спільної оцінки, які стимулюють перспективу зростання студентів розвиток їхніх професійних поглядів, активної ціннісної позиції та творчого стилю діяльності.

У процесі формування національної ідентичності студентів використовуються такі форми організації навчання: лекції, лекції-екскурсії, засідання «круглого столу», практичні роботи (творчі художні завдання) та самостійні творчі роботи; участь у мистецьких фестивалях і конкурсах.

Дидактичні завдання з самостійної роботи студента передбачають пошук знань, їхнє осмислення й закріплення, формування й розвиток практичних навичок, а також інтелектуальних, організаційних та інших умінь і подальше узагальнення й систематизацію знань тощо. Практичні заняття сприяють поглибленню та уточненню знань, одержаних на лекціях і в процесі самостійної роботи, формуванню інтелектуальних умінь та навичок аналізу й синтезу, формуванню навичок практичного застосування набутих знань через індивідуальне виконання студентами творчих завдань, оволодіння художніми вміннями, навичками тощо.

Процес формування ціннісних орієнтацій відбувається в межах оволодіння студентами національної культури за такими етапами (рис. 9):

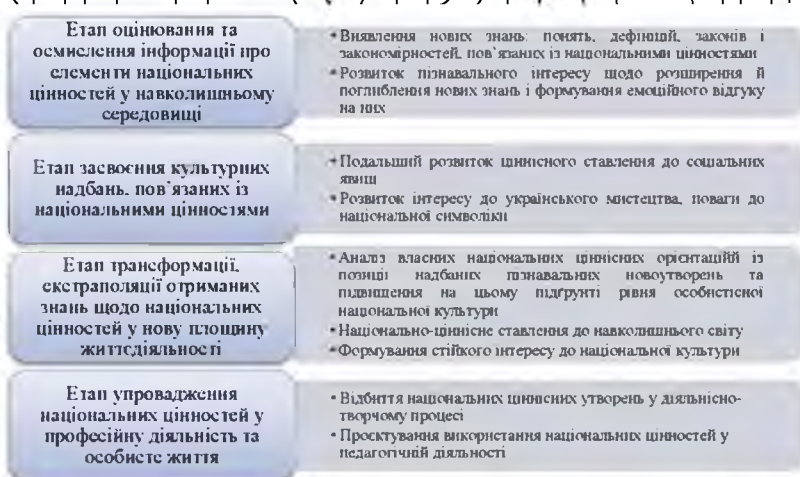

Рис. 9. Етапно-концентрична побудова процесу формування національної ідентичності

– I етап – оцінювання й осмислення інформації про елементи національних цінностей у навколишньому середовищі;

– II етап – засвоєння культурних надбань, пов'язаних із національними цінностями;

– III етап – трансформація, екстраполяція отриманих знань щодо національних цінностей у нову площину життєдіяльності;

– IV етап – впровадження національних цінностей у професійну діяльність і особисте життя.

Реалізація другої педагогічної умови

Враховуючи розвиток ІКТ та безпосередній вплив на молодіжну аудиторію, їх впровадження у національно-патріотичний виховний процес слугуватиме комплексності інформаційно-ресурсного, методичного, комунікаційного забезпечення впливу. Цілком закономірним виглядає

використання широкого спектру можливостей ІКТ у національно-патріотичному вихованні молоді, формуванні її національної ідентичності. Ресурсне забезпечення цього процесу охоплює усі доступні технології:

- Інтернет – фактично всеосяжна ресурсна мережа інформації для формування комунікаційно-фахових, навчально-виховних, пізнавально-просвітницьких компетенцій, самоосвіти та дозволяє передбачає налагодження зворотного зв'язку, спілкування в мережі за допомогою сайтів, блогів, дискусійних платформ та інших форм онлайн-взаємодії, що генерують створення умов для реалізації та виявлення здібностей підлітків і молоді, задоволення їхніх потреб та інтересів, виховально-пізнавальної активності та творчого самовираження.

- Соціальні мережі, напівпублічна Інтернет-мережа, що дає змогу користувачам об'єднуватися відповідно до спільних інтересів та уподобань, формувати власний контент. Так само, виходячи виключно з власної мотивації, відбувається режим його підтримки від напівактивного до режиму реального часу. Матеріали знаходять відгук у вигляді коментарів іншими учасниками соціальної мережі. Власне такий формат обміну думками та інформацією є доречним з огляду використання соцмереж у сфері національно-патріотичного виховання.

- YouTube ще донедавна розважальний сервіс, призначений для публікацій відеоконтенту, нині трансформувася в сервіс активного

НУВБІП УКРАЇНИ

просування суспільних трендів, лідерів громадської думки, новітніх технологій, рекламних кампаній тощо. Існує можливість перегляду та обговорення цифрових відеозаписів, створення власних відео-каналів, об'єднання їх у тематичні співтовариства, з можливістю підписки на оновлення відеоінформації тощо. Можливості сервісу стають культовими для молодіжної аудиторії, суттєво зростає його дитячий і підлітковий сегмент.

НУВБІП УКРАЇНИ

- On-line версії книг, текстів, словників та довідників як зручний засіб перевірки, уточнення та систематизації даних на будь-яку тематику, у

НУВБІП УКРАЇНИ

тому числі, що стосується національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

- Мультиплікація, стане в нагоді для конструювання україномовних мультфільмів, допоможе дітям і підліткам споглядати за поведінкою героїв, творчо оволодівати крилатими висловлюваннями, запам'ятовувати ситуативні фрази, засвоюючи знання соціокультурних особливостей країни, її культурних цінностей, морально-етичних норм.

НУВБІП УКРАЇНИ

- Музичні аудіофайли, допоможуть у формуванні колекцій етнокультурної творчості, обрядових і сучасних авторських пісень національно-патріотичної спрямованості.

НУВБІП УКРАЇНИ

- Відеофайли, за допомогою яких формуються відеотеки патріотичного контенту: документального кіно проблемного характеру, телепередач, розповідей, уроків навчально-пізнавального характеру, заходів і програм патріотичної спрямованості.

НУВБІП УКРАЇНИ

- Інфографіка, як інструмент візуалізації інформації, даних або знань, призначених для швидкого та чіткого відображення. Завдяки графічному зображенню відбувається активація зорової пам'яті, поліпшується сприйняття та засвоєння інформації.

НУВБІП УКРАЇНИ

- Комп'ютерні пізнавально-виховні програми, спрямовані на планування виховної діяльності в різноманітних комбінаціях: ініціації комунікативних ситуацій, проєктування індивідуального та

колективного сценарію, визначення поведінково-наслідкових моделей дій і вчинків тощо, що мають національно-патріотичне підґрунтя.

- Дидактичні комп'ютерні ігри-тренажери, які поліпшують якість підготовки та використання технологій національно-патріотичного виховання за допомогою ігор з метою опанування організаційних алгоритмів проведення заходів на кшталт: гра-похід, гра-вишкіл тощо.

- Мультимедійні та скрайбінг-презентації, що забезпечують високий рівень особистої зацікавленості вихованців за допомогою інформації, яка виводиться на екран – за потреби підібрати необхідний ілюстративний матеріал, використовуючи електронні енциклопедії, попрацювати над дизайном слайдів, налаштуванням анімації, музичним та відео супроводом тощо.

- Проектна діяльність, яка, з точки зору практичних міркувань, включає різні види діяльності: пошук потрібної інформації, планування своєї діяльності. Тобто самостійне вирішення того, які матеріали знадобляться для виконання завдань проекту, реалізації заходів та їх смислового наповнення. Також це стосується підготовки інтернет-газети, онлайн-опитування, експрес-діагностики тощо.

- Он-лайн подорож, віртуальна екскурсія, як засіб ознайомлення та ілюстративності сприйняття реалістичності здійснення віртуальних географічних мандрівок до визначальних природних та історичних місць рідного краю за допомогою інтерактивних географічних мап, відвідування музеїв і художніх виставок, пам'яток історії, культури, що можна використовувати як нестандартні виховні заходи для дітей та молоді [14]

Реалізація третьої педагогічної умови була забезпечена наступним чином.

Було використано таку форму роботи, як кураторська година.

Особливістю кураторських годин була їх інтегрованість до інших видів позааудиторної роботи, що забезпечувало її системність, наступність та

взаємозв'язок з іншими формами роботи, зокрема: етичними бесідами («Як гартувалась українська національна влада», «Українці у світі», «Толерантність як моральна цінність українського народу»), брейнрингами («Демократичні і тоталітарні орієнтації української молоді», «Разом ми сила», «Скарби українського слова», «Фундаментальні українські цінності»); прес-конференціями («Українські герої в історично-культурному вимірі», «Поширені фейки в історії України»); педагогічним кейсом («Секрети досвідченого вчителя: «Як зробити свій предмет цікавим»», «Педагогічна творчість разом з дітьми», «Педагогічна стратегія і тактика»); волонтерською діяльністю («Створюємо креативний простір університету», «Нашим захисникам»), науковими студіями («Український патріотизм як історико-політичний феномен», «Етнопсихологія у міжкультурній комунікації»).

Майбутні учителі долучались до таких видів дискусій як:

- «брейнсторм», як метод групової дискусії проводився з метою активізації майбутніх учителів предметів суспільствознавчої галузі у процесі освітньої і виховної діяльності у виявленні нових ідей, рішень, варіантів розв'язань педагогічної проблеми;

- навчальна дискусія використовувалася нами у ході аудиторної роботи з метою формування професійних компетентностей майбутніх учителів, розвитку у них діалектичного мислення і вимагала чіткого планування та дотримання усіх етапів розгортання дискусії, аналізу результатів, що вимагало від викладача високого рівня методологічної і методичної грамотності;

- лімітована дискусія здійснювалася у групах з 5-6 чоловік, як правило була обмеженою у часі до 10-15 хвилин та використовувалася з метою активізації майбутніх учителів. У ході експериментальної роботи нами були проведені такі лімітовані дискусії як: «Толерантність як ціннісна основа спілкування», «Духовна і матеріальна спадщина українського народу», «Українські мігранти», «Національна гордість і пиха», «Демократичні і тоталітарні орієнтації української молоді»;

- дискусія деліберації є важливим чинником демократизації освітнього середовища закладу вищої освіти, оскільки в ній основний акцент робиться не на аргументах, а на емпатійному слуханні та представленні своєї позиції, пошуку компромісу, врахуванні думки опонентів. Нами були проведені дискусії деліберації з таких тем: «Електронне голосування», «Уніфікація чи різноманіття?», «Виклики дистанційного навчання»;

- конференційна дискусія, використовувалась з метою обговорення результатів наукової і дослідницької роботи. Така дискусія характеризує академічний простір закладу вищої освіти і потребує ретельної підготовки з представлення результатів власного дослідження, обговорення та дискутування наукових проблем.

Як правило такі дискусії проводилися спочатку у секціях, а потім при підведенні підсумків.

Було проведено конференційні дискусії зі студентами-випускниками з проблем: «Українська історія та нерозв'язані питання», «Національна гідність та репресії» показали добре розуміння ними значущості історії та суспільно-соціальних процесів у формуванні національної ідентичності молоді;

«круглий стіл», мав перевагу у тому, що об'єднував перш за все однодумців, які обговорювали проблему з різних точок зору. Така форма роботи посилювала партнерську взаємодію, консолідувала студентів і викладачів задля вирішення проблеми, сприяла виробленню спільної позиції. Важливу роль в організації «круглого столу» відігравала його підготовка та організація, визначення кола питань, складання програми, ознайомлення з науковими джерелами та практичним досвідом з проблеми.

Для оптимізації формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої освіти у позааудиторній роботі необхідно розв'язати низку навчально-виховних завдань: більш чітко виділити напрямки формування національної ідентичності серед інших видів і надати йому необхідний статус; створити педагогічні умови для його проведення; ураховувати у змісті дисциплін специфіку факторів, котрі впливають на

процес формування національної ідентичності; підвищити роль викладача в цій діяльності. На основі розв'язання цих завдань стане можливою реалізація сучасних моделей формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти, у тому числі представленої роботи

Впроваджена система освітньої і виховної діяльності в експериментальній групі здобувачів вищої педагогічної освіти була спрямована на формування у них національної ідентичності з урахуванням сучасних тенденцій, викликів, а також запитів сучасної освіти, що мало забезпечити позитивні зміни у рівнях сформованості національної свідомості особистості здобувачів вищої педагогічної освіти, яких було залучено в експериментальну групу.

3.3. Аналіз результатів дослідження

3 метою перевірки ефективності впровадження педагогічних умов, спрямованих на формування у здобувачів вищої педагогічної освіти на формувальному етапі дослідження було проведено третій, контрольний етап експерименту, мета якого - згідно зі встановленими критеріями і показниками сформованості національної ідентичності (параграф 2.1) та на основі методів і методик, які використовувалися на констатувальному етапі дослідження, провести діагностичний зріз для визначення рівня сформованості досліджуваної якості у студентів контрольної (КГ) і експериментальної груп (КГ) після проведення спеціальної спланованої роботи, спрямованої на формування досліджуваної якості.

3 метою виявлення динаміки рівнів сформованості національної ідентичності особистості здобувачів вищої педагогічної освіти були проведенні повторні відповідні діагностичні процедури, що включали бесіди, опитування, анкетування, інтерв'ювання, дискусії, педагогічне спостереження, тощо.

Виміри здійснювалися на основі визначених нами раніше критеріїв та показників. В оцінці ефективності формування національної ідентичності особистості здобувачів вищої педагогічної освіти ми опирались на їхні уявлення, судження, знання у розумінні сутності національної ідентичності, моральних цінностей, ціннісного ставлення до себе, до інших людей, до Батьківщини, мови, національної культури їх стійкість, вмотивованість до професійної діяльності, зв'язок з реальною поведінкою.

Узагальнені дані діагностичного обстеження досліджуваної якості за мотиваційно-ціннісним критерієм подано на рис.10.

Рисунок 10. Рівні сформованості національної ідентичності за мотиваційно-ціннісним критерієм (контрольний етап)

Позитивні зрушення в мотиваційно-ціннісній сфері здобувачів вищої педагогічної освіти експериментальних груп, де впроваджувалися спеціальні педагогічні умови підготовки, які забезпечили суттєве зростання кількості респондентів з високим і середнім рівнем та зменшення студентів з низьким рівнем сформованості національної ідентичності за емоційно-ціннісним критерієм, тоді як в контрольних групах спостерігалось погіршення, що пояснюється невмотивованістю майбутніх педагогів до професійної діяльності, невизначеністю з місцем роботи чи зорієнтованістю на професійну самореалізацію в інших сферах.

Після проведення програми формуального експерименту в компонентах національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти з експериментальної групи відбулися помітні зміни. За когнітивним

компонентом встановлено, що на 15 % збільшилися кількісні дані високого рівня. Важливо підкреслити, що більшість студентів із експериментальної групи витратили багато часу з метою отримання знань про свою та інші нації, їх основні ознаки (історію, культуру, територію, державний устрій, традиції, звичаї). Значно поглибилося усвідомлення ними своєї національної

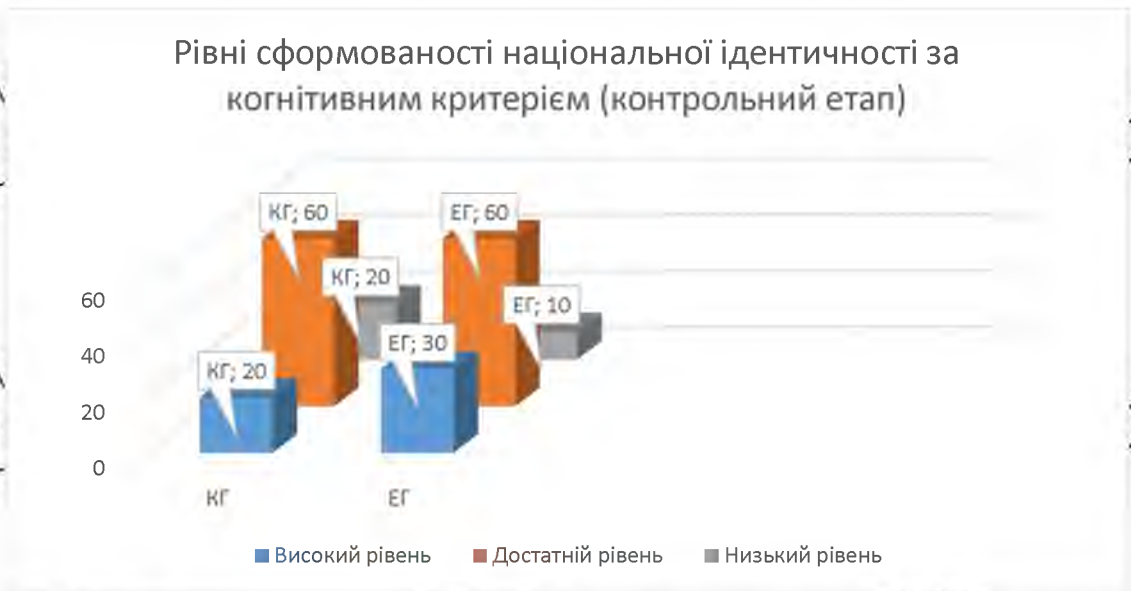
ідентичності та розуміння її значущості, посилилася гордість за власне національно-культурне походження. Студенти з високим рівнем часто взаємодіють і дружать із представниками інших націй, що супроводжується їх позитивними емоціями.

Збільшення кількісних даних середнього рівня не зафіксовано, він залишився на рівні 60%. Зазначимо, що студенти з цим рівнем характеризуються неповним обсягом знань про свою та інші нації, їх історію, культуру, територію, державний устрій, традиції та звичаї, адже вони витратили на здобуття таких знань не дуже багато часу. Усвідомлення власної національної ідентичності та розуміння її значущості у них є не досить чітким і глибоким.

Студенти із середнім рівнем взаємодіють і дружать із представниками багатьох інших націй, що супроводжується у них позитивними емоціями.

Зазначимо, що усі студенти з високим і середнім рівнями розвитку когнітивного компонента національної ідентичності зарахували себе до своєї нації. Це засвідчило їх самовизначення у твердженні «Я – українець» («Я – українка»).

НА
НА

1
1

Рисунок 11. Рівні сформованості національної ідентичності за когнітивним критерієм (контрольний етап)

Виявлено, що на 15 % зменшилися кількісні дані низького рівня.

Студенти з цим рівнем не збільшили обсяг знань про різні нації та їх основні

особливості, зокрема і про свою націю. Вони не стали чітко та глибоко усвідомлювати власну національну ідентичність і розуміти її значущість.

Студенти з низьким рівнем взаємодіють і дружать із представниками окремих націй, що супроводжується їх позитивними емоціями

Узагальнені дані за когнітивним критерієм подано на рис. 11.

Виявлення змін за когнітивним критерієм на контрольному етапі дослідження здійснювався за допомогою методів опитування, бесід, як індивідуальних, так і групових, дискусії, виконання творчих завдань, де

ставилися запитання щодо національної гідності, патріотизму, національної

спільності, а також професійних знань, уявлень, суджень що стосувалися формування національної ідентичності. Порівняння відповідей здобувачів вищої педагогічної освіти контрольних і експериментальних груп показало,

що останні краще розкривають сутність національної ідентичності та базових

моральних цінностей, використовують зважені аргументи, мають стійкі моральні переконання.

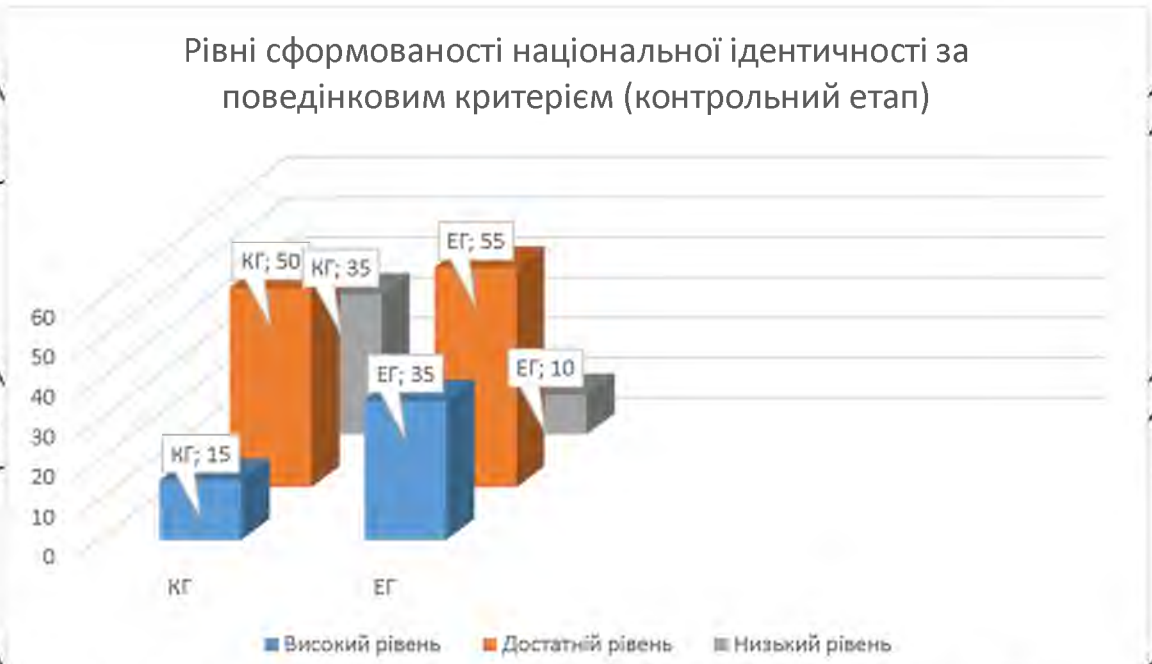
Узагальнені дані за поведінковим критерієм подано на рис. 12.

НА
НА

НА

НА

НА

1

1

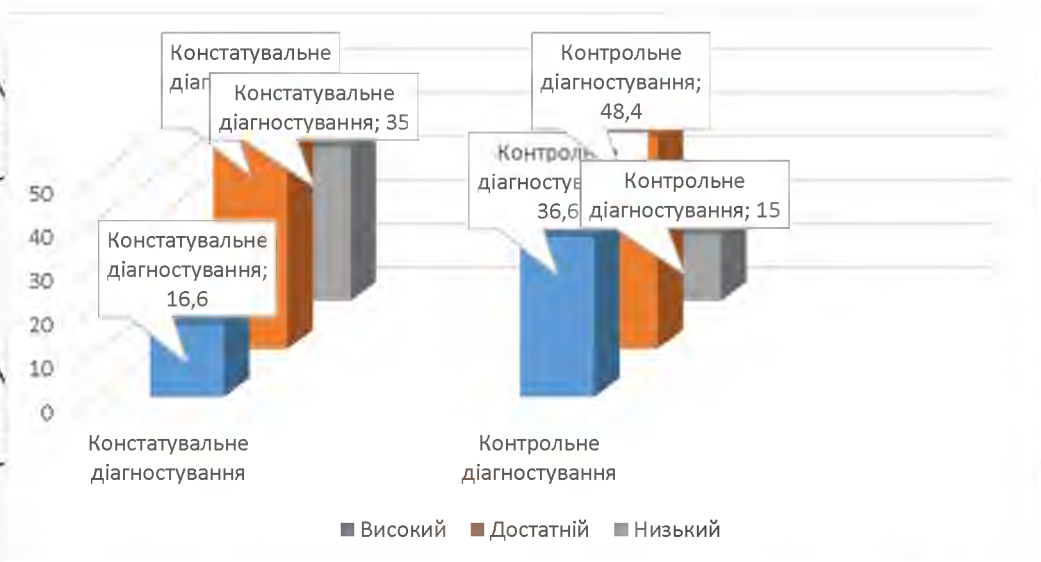
1

Рисунок 12. Рівні сформованості національної ідентичності за поведінковим критерієм (контрольний етап)

Порівняльний аналіз результатів дослідження сформованості національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту ілюстровано на рис. 13.

НА

НА

И

И

И

Рисунок 13. Порівняльні результати діагностування студентів експериментальної групи на констатувальному і контрольному етапах

НА

НА

НА

Варто зазначити позитивний вплив проведеної роботи зі здобувачами вищої педагогічної освіти на їхню громадянську позицію та поведінку. Розрив у поведінці і знаннях на початку експерименту стосувалася проявів національної ідентичності, базових цінностей.

Контрольні зрізи по завершенню експерименту засвідчили ефективність проведеної роботи, дієвість визначених педагогічних умов формування національної ідентичності, а також засобів і форм їх реалізації. Результати формувального та контрольного етапів експерименту, а також порівняльний аналіз результатів констатувального і контрольного етапів засвідчили підвищення рівня сформованості національної ідентичності.

ВИСНОВКИ до розділу 3

Третій (експериментальний) розділ мав за мету визначити та схарактеризувати педагогічні умови формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти; визначити зміст, форми і методи реалізації педагогічних умов з формування національної ідентичності упродовж формувального етапу експерименту; здійснити аналіз результатів проведеного дослідження з метою виявлення ефективності/неефективності визначених педагогічних умов.

У результаті виконання поставлених завдань ми прийшли до наступних висновків:

1. Педагогічними умовами формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти визначено сукупність факторів, які будуть ефективно впливати на формування та розвиток усіх компонентів національної ідентичності.

2. Визначено педагогічні умови формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти: 1) усвідомлення здобувачами освіти національної ідентичності як цільної якості майбутнього педагога з її потреби у її особистісному формуванні; 2) використання можливостей

цифрових технологій у формування національної ідентичності студентів; 3) організація позааудиторної роботи у закладах вищої освіти, спрямованої на формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти. Визначено зміст, форми і методи їх реалізації у практиці роботи університету.

2. У процесі виховної позааудиторної роботи свою ефективність довели кураторські години, етичні бесіди, дискусії («брейнсторм», навчальна дискусія, лімітована дискусія, дискусія деліберації, конференційна дискусія, «круглі столи»), а також гурткова, секційна, науково-пошукова, волонтерська діяльність, а також участь у студентському самоврядуванні, та ін., в ході яких майбутні педагоги, як суб'єкти виховання, долучались до таких цінностей як: національна гідність, патріотизм, національна солідарність, толерантність, що визначало їхнє ставлення до себе, до людей, до суспільства.

3 метою формування національної ідентичності важливо спрямовувати студентську молодь до просвітницьких сайтів, порталів, ютюб-каналів, контент яких містить багато корисної інформації в галузі історії, етнології, етнографії, культури мови, національного мистецтва.

3.3 зміни у компонентах національної ідентичності виявилися у збільшенні обсягу знань студентів про основні ознаки своєї та інших націй (історію, мову, культуру, звичаї, традиції, територію), підвищенні чіткості усвідомлення ними власної національної ідентичності, поглибленні усвідомлення своєї національної належності; суб'єктивній актуальності національної самототожності; значущості національної належності; валентності (позитивності) власної національної ідентичності; їх позитивному ставленні до представників своєї нації й толерантному ставленні до представників інших націй. Значущість зазначених змін статистично підтверджено в експериментальній групі; натомість у контрольній групі статистично значущих змін не зафіксовано.

ВИСНОВКИ

НУБІП України

За результатами проведеного дослідження у результаті вирішення усіх постановлених завдань зроблено наступні висновки:

1. *Основоположним принципом* дослідження проблеми формування національної ідентичності у здобувачів вищої педагогічної освіти є виховання патріота своєї країни, готового самовіддано будувати її, як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, здатного виявляти національну

гідність, знати свої права та обов'язки, цивілізовано їх обстоювати, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, поводитися компетентно, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури.

На сьогоднішній день *заклади вищої освіти* є потужними соціальними інститутами, які можуть й повинні формувати стійку загальнонаціональну ідентичність здобувачів вищої освіти як запоруку її науково-технологічного та соціально-економічного розвитку.

2. Ми з'ясували значення основних понять дослідження: *ідентичність* - це складний, динамічний, багатовимірний процес, що відбувається у трьох напрямках: морально-правовому, ідейно-політичному і національному вихованні особистості; *національна ідентичність* - динамічне інтегруване (комплексне) утворення, яке тлумачиться як визнання народом самого себе;

знання історії, національної культури і повага до них, усвідомлення народом своїх виняткових рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, ідеалів, потреб, прагнень, цілей і може активізуватися (і навпаки) під впливом конкретної історичної ситуації і соціального оточення особистості і цілого народу; *формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти* - це цілеспрямований складний процес введення

здобувачів освіти у систему цінностей демократичного суспільства через включення до пізнавальної, ціннісно-орієнтованої, науково-дослідницької,

соціально-комунікативної діяльності у рамках освітнього процесу університетського середовища.

3. Виокремлено основні компоненти формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти: мотиваційно-емоційний (потреба в інтеріоризації системи духовно-моральних, культурних, національних і загальнолюдських цінностей, мотиви), когнітивний (патріотична свідомість, знання з історії культури нашого народу); практичний (готовність діяти на благо своєї країни, відстоювати її інтереси, захищати їх тощо).

Визначено основні критерії формування національної ідентичності здобувачів вищої педагогічної освіти: мотиваційно-ціннісний компонент (мотиви, цілі, потреби, ціннісні орієнтації), когнітивний (переконання, усвідомлення, знання), поведінковий (уміння, дії, поведінка, вчинки) та показники їх сформованості: 1) любов до рідної землі, усвідомлення національної належності, народу, повага до історичного минулого країни, сформованість установок на поведінку патріотичного спрямування; 2) знання історії та культури свого народу, його традицій, визначних постатей минулого і сьогодення, глибина професійних та особистісних знань, здатність студентів до їх інтеграції для здійснення майбутньої професійної діяльності; 3) патріотична діяльність, професійні вміння та якості, відповідальність, праця на благо країни, піднесення престижу рідної мови, спрямованість на високу продуктивність майбутньої професійної діяльності.

4. Визначено три рівні формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі: *високий, достатній, низький*.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що у більшості студентів стан сформованості національної ідентичності перебуває на середньому рівні.

5. Визначено педагогічні умови формування національної ідентичності особистості здобувача вищої педагогічної освіти: 1) *усвідомлення здобувачами*

освіти національної ідентичності як цільної якості майбутнього педагога з
та потреби у її особистісному формуванні; 2) використання можливостей
цифрових технологій у формуванні національної ідентичності студентів; 3)
організація позааудиторної роботи у закладах вищої освіти, спрямованої на
формування національної ідентичності особистості здобувача вищої
педагогічної освіти.

6. Визначено зміст, форми і методи їх реалізації у практиці роботи
університету: 1) для першої педагогічної умови - лекції, лекції-екскурсії,
засідання «круглого столу», практичні роботи (творчі художні завдання) та
самостійні творчі роботи; участь у мистецьких фестивалях і конкурсах,
практичні заняття відповідного змістового наповнення; 2) ресурсним
забезпеченням другої умови є Інтернет, соціальні мережі, YouTube, On-line
версії книг, текстів, словників та довідників, мультиплікація, музичні
аудіофайли, відеофайли, за допомогою яких формуються відеотеки
патріотичного контенту, інфографіка, комп'ютерні пізнавально-виховні
програми, дидактичні комп'ютерні ігри-кренажери, мультимедійні та
скрайбінг-презентації, проектна діяльність, on-line подорожі, віртуальна
екскурсія тощо; 3) для третьої педагогічної умови засобами і формами
реалізації стали курагорські години, етичні бесіди, дискусії («Брейнсторм»,
навчальна дискусія, лімітована дискусія, дискусія деліберативної конференційна
дискусія, «круглі столи»), а також гурткова, секційна, науково-пошукова,
волонтерська діяльність, а також участь у студентському самоврядуванні.

7. Проведено контрольний етап експерименту, який констатував зміни у
компонентах національної ідентичності виявилися у збільшенні обсягу знань
студентів про основні ознаки своєї та інших націй (історію, мову, культуру,
звичаї, традиції, територію); підвищенні чіткості усвідомлення ними власної
національної ідентичності; поглибленні усвідомлення своєї національної
належності; суб'єктивній актуальності національної самоідентифікації;
значущості національної належності; валентності (позитивності) власної
національної тотожності; їх позитивному ставленні до представників своєї

нації й толерантному ставленні до представників інших націй. Значущість
зазначених змін статистично підтверджено в експериментальній групі,
натомість у контрольній групі статистично значущих змін не зафіксовано.

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук О. В. Формування ціннісних орієнтацій студентів ВТНЗ у навчально-виховному процесі. *Гуманізм та освіта: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Вінниця, 3–4 бер.). Вінниця, 2018. С. 27-38.
2. Андерсон Б. Воображаемые общества. Размышления об истоках и распространении национализма [перев. с англ.]. М.: Республика, 2001. 365 с.
3. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу. *Вища освіта України*. № 1. 2004. С. 5-13.
4. Бех І. Д. Інноваційна виховна технологія: сутнісні положення і шляхи реалізації. *Педагогіка і психологія*. Київ, 2014. № 1. С. 12-17.
5. Бех І., Докукіна О., Федоренко С., Шкільна І., Журба К. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів: посібник. К., 2019. 114 с.
6. Бжезінський З. К. Україна на шляху до зрілої національної державності. *Україна та членство в НАТО: матеріали наук. практ. конф.* (Київ, 02 жовтня 2010 р.). Київ: Коментарі, 2010. С. 4.
7. Бичко О.В. Регіональні особливості параметрів етнічної ідентичності студентської молоді. *Соціальна психологія*. 2004. №3 (5). С. 72-81.
8. Бичко І.В. Українська ментальність: проблема гуманізації вищої освіти. *Розбудова держави*. К., 1993. № 3. С. 57-64.
9. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації (підготовка вчителя до формування виховуючих відносин з учнями). Київ: ІЗМН, 1996. 232 с.
10. Борисов В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : Автореф. дис. ... докт. пед. наук. Спец. 13.00.07. Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. Тернопіль, 2006. 40 с.

11.Боришевський М. Й. Національна самосвідомість особистості: сутність та шляхи становлення. *Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи*. Київ: Райдуга, 2009. С. 189-219.

12.Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Перун, 2011. 1440 с.

13.Виговська С. В. Критеріальний підхід до визначення сформованості патріотизму студентської молоді. *Молодь і ринок: Дрогобич, 2017. № 7*. С. 103-108.

14.Виховний потенціал інформаційно-комунікаційних технологій у патріотичному вихованні учнів старших класів у позакласній діяльності. Режим доступу: <https://svitovid6.webnode.com.ua/news/vikhovnij-potentsial-informatsiynokomunikatsiynikh-tekhnologiy-u-patriotichnomu-vikhovanni-uchniv-starshikh-klasiv-u-pozaklasnij-diyalnosti/>.

15.Гагарін М. І. Вплив виховного середовища на формування особистості учня в умовах виховної системи закладу загальної середньої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості учня у вищій / загальноосвітніх школах*. Запоріжжя, 2021, Вип. 78. С. 107-110.

16.Гелнер Е. А. Нації та націоналізм / пер. з англ. Київ: Таксон, 2013. 612 с.

17.Гончаренко С. У. Методика як наука. Хмельницький: ХСДК, 2000. 300 с.

18.Данилюк І. В. «Мовні конфлікти» та конструювання етнічної і національної ідентичності. *Соціальна психологія*. К., 2005. № 3 (11). С. 43-51.

19.Декларація принципів толерантності: затверджена резолюцією Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р. Освіта України, 2003. №83

20.Дурманенко, О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі / О. Дурманенко. *Молодь і ринок*. 2012. № 7(90). С.135-138.

21.Жаровська О. П. Патріотизм в системі цінностей студентів педагогічних університетів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні*

методики навчання у підготовці фахівців: методологія, творчість, досвід, проблеми. Київ, 2014. С. 241–247.

22. Жаровська О. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: 13.00.07. Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Кошубинського. Вінниця, 2015. 20 с.

23. Журавський Е.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. К.: Видавничий дім, «Ін Юре», 2003. 416 с.

24. Закон України «Про вищу освіту»: Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 37–38. С. 2004.

25. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Режим доступу: <http://ispp.org.ua/>.

26. Карась А. М. Громадянська ідентичність як чинник демократичного розвитку сучасної України. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 520 с.

27. Карлуцов О.В. Західні етнонаціональні та етнополітичні концепції: теоретико-методологічний аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. політ. наук: спец. 23.00.02. НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, Київ, 1996. 41 с.

28. Колодій О. Формування патріотизму студентів аграрних вищих навчальних закладів у позааудиторній діяльності: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.07. Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2016. 20 с.

29. Концепція національного виховання студентської молоді: додаток до рішення колегії МОН від 25.06.2009. протокол № 7/2–4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290_09#Text

30. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття. Педагогіка і психологія. 2015. № 1. С. 6–16.

31. Кримський С. Запити філософських смислів. К.: ПАРАПАН, 2003. 240 с.

32. Лавриченко, Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. Київ: ВІРА ІНСАЙТ, 2000. 444 с.

33. Лодатко Є. О. Моделювання в педагогіці: точки відліку. Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. 2010. № 1. С. 47-54.

34. Лозова О.М. Психосемантична структура етнічної свідомості: автореф. дис. ... доктора психол. наук: спец. 19.00.01 К., 2008. 36 с.

35. Лонівиновська Т. Вплив освітньо-виховного середовища вищого навчального закладу на виховання соціальної спрямованості молоді.

Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки 2014. Вип. 131. С. 121-124.

36. Ляшенко І. Організація позааудиторної роботи у вищій школі як умова підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2196.

37. Мадей Н. М. Проблема культурної ідентичності: курс лекцій. Київ: Молодь, 2017. 102 с. URL: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Kaf_kult/Publications/kultmadey.pdf

38. Малахов В. Нація в полі культури (Запрошення до дискусії). *Філософ. і соціол. науки*. К., 1991. № 8. С. 94-98.

39. Мартинюк В., Безлюдна В. Педагогічні заклади вищої освіти в процесі формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти.

SCIENTIFIC TRENDS AND TRENDS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION
SCIENTIFIC COLLECTION «INTERCONF». 2017. № 75. С. 56-65.

40. Масовець О. А. Віртуальні технології як передумова розвитку конкурентоспроможності підприємства. 2019. URL: https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/4753/virt_uainarealnist.pdf

41. Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. К.: Відродження, 2004. 488 с.

42. Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка: монографія. К. О. Журба, І. Д. Бех, О. М. Докукіна, С. В. Федоренко, І. М. Шкільна. Київ, 2019. 150 с.

43. Ніколаєнко С. М., Шинкарук В. Д., Рудень Д. М., Сопівник Р. В., Сопівник І. В., Петрів Г. В., Кушнір А. О., Мойсєєв В. В., Давидова О. П. Програма виховання студента «Фахівець, громадянин, патріот»: навчально-методичний посібник. К.: «Ай Си Ес - Актив», 2016. 75 с.

44. Новий тлумачний словник української мови. Укл. В. Яременко, О. Сліпушко. К., 2008. 926 с.

45. Ошипенко Н. Підготовка майбутніх учителів предметів суспільствознавчої галузі до формування національної ідентичності учнів ліцеїв: дис. ... канд. пед. н. Київ, 2021. 249 с.

46. Палій Г. О. Проблема формування української політичної нації: аспект загальнонаціональної ідентичності. *Політичний менеджмент*. 2003. № 1. С. 93-100.

47. Панков Г. Ідея Бога і проблема ціннісного вибору у вченні Г. Сковороди *Українське релігієзнавство*. К., 2008. № 47. С. 28-36.

48. Пашнев Б. К. Вивчення мотиваційної сфери. Харків: Видавнича група «Основа» ДП «Тріада», 2013. 109 с.

49. Целагеша Н. Є. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації. Київ: НІСД, 2008. 288 с.

50. Піонтковська Д. В. Психологічні особливості розвитку національної ідентичності студентської молоді: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Кам'янець-Подільський, 2017. 195 с.

51. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. Урядовий кур'єр. 2015. № 12. С. 10-34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>

52. Про схвалення Концепції громадянської освіти та виховання в Україні:
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2012 № 710-р.
Урядовий кур'єр. 2012. 11 жовт. (№ 27). С. 27-45. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>.

53. Равчина Т. Організація взаємодії здобувачів вищої освіти з освітнім середовищем у вищій школі. Вісник Львівського університету. Сер. Педагогіка. 2005. Вип. 19, ч. 2. 3-16 с.

54. Рокіч М. Тест на визначення ціннісних орієнтацій. Київ: Всеосвіта, 2018.
57 с. URL: <https://testometrika.com/personality-and-temper/test-rokicha-value-orientation/>

55. Сидоренко С. І. Формування Європейської зони вищої освіти (Чи наздоженемо «Болонський потяг»). *Вища освіта України*. № 1. 2004. С. 27-35.

56. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. Перекл. з англ. П. Тарашука. К.: Основи, 1994. 224 с.

57. Сопівник Р. В. Планування виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»*. Київ, 2016. № 239. С. 229-234.

58. Степико М. Г. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія. К.: НІСД, 2011. 336 с.

59. Стратегія національної безпеки України: введено в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 Режим доступу:
<https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

60. Струніна В. М. Етносоціальні установки студентської молоді у структурі міжособистісної взаємодії: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.05. Луганськ, 2007. 24 с.

61. Стьопіна О. Г. Виховання патріотизму як духовно-моральної якості у студентів вищих навчальних закладів. *Духовність особистості:*

методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Луганськ,
2014. С. 138–146.

62. Терещенко К. В. Національна ідентичність як складова системи
соціальної ідентичності особистості. *Вісник післядипломної освіти*.
Київ, 2017. № 1(2). С. 392–399.

63. Терно С. Як знайти виважений спосіб викладання національної
ідентичності та культурної різноманітності в шкільному курсі історії?
Історія в школах України. 2009. № 1-2. С. 4.

64. Ткач Т. Проектування освітнього простору як дискурс психолого-
педагогічної науки. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2008.
№ 1. С. 106–115.

65. Трощинський В., Скуратівський В., Ярош Н. Формування української
ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні і політичні
аспекти: монографія. Київ : НАДУ, 2018. 256 с.

66. Український центр економічних і політичних досліджень імені
Олександра Разумкова. URL:
<http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia>.

67. Хайдеггер М. Лист про гуманізм. *Нас і буття. Статті та виступи*. М:
Республіка, 1993. С. 197–198, 201–205, 207–208.

68. Шкільна І. М. Формування національно-культурної ідентичності
старших підлітків в умовах пограниччя. *Теоретико-методичні проблеми
виховання дітей та учнівської молоді*. Київ, 2018. № 22. С. 295–306.

69. Яковенко Н. М. Історик є не вільником джерела. *Дзеркало тижня*. 2015.
16 жовт. № 42(517). С. 7–12.

70. Averianova Nina, Voropaieva Tetiana. Transformation of the Collective
Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014– 2019).
Kyiv-Mohyla Humanities Journal. 2020. No 7. Pp. 45–71. URL:
<http://kmki.ukma.edu.ua/article/view/219654/219369>.

71. Erikson E. *Identität und Lebenszyklus. Drei Aufsätze*; Frankfurt a.M. 1966; 2. Aufl. 1973

72. Freud Sigmund. *Massenpsychologie und Ich-Analyse. International Psychoanalytic Publishing House. Austria, Vienna, 1921. 140 p.*

73. New Oxford American Dictionary, 2nd Edition. Oxford University Press. 2008. 1122 p

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

Рівні сформованості досліджуваних компонентів національної ідентичності

Рівні	Характеристика рівнів сформованості
Високий	<p>Характеризується глибоким розумінням сутності патріотизму, наявністю чітко аргументованої патріотичної позиції, стійкими ціннісними орієнтаціями.</p> <p>Студенти проявляють виражений стійкий інтерес до теми патріотизму, володіють глибокими знаннями з української мови, історії України, фахових дисциплін та намагаються покращити й поглибити ці знання.</p> <p>На цьому рівні у студентської молоді яскраво виражена ціннісно-патріотична свідомість, міжкультурна толерантність, активна суб'єктно-патріотична позиція стосовно сучасних подій. Студенти активно беруть участь у громадській діяльності, здатні до захисту рідної країни, виявляють ініціативу у патріотичному самовдосконаленні, можуть оцінювати патріотичну вихованість підлеглих та готові у майбутній професійній діяльності здійснювати національно-патріотичне виховання здобувачів освіти.</p>
Достатній	<p>Характеризується поєднанням наявної чіткої патріотичної позиції зі сформованими патріотично-ціннісними орієнтаціями, переконаннями, ідеалами. На цьому рівні студенти мають системні знання про патріотизм у межах навчальної програми, у деяких випадках проявляють потребу у самоосвіті в цій галузі.</p> <p>Знання з української мови, історії України та загальноосвітніх дисциплін достатні. Студенти цікавляться культурою українського народу, традиціями, звичаями. Достатньо розвинений рівень толерантності відносно представників інших народів. Студенти активні в соціально-політичній сфері, але для прояву ініціативи потребують підтримки викладачів або товаришів. На цьому рівні майбутні учителі здатні до національно-патріотичного виховання учнів, але оцінка їхньої вихованості дається їм складно.</p>
Низький	<p>Характеризується пасивним ставленням до питань патріотизму, відсутністю чіткої патріотичної позиції, несформованими ціннісними орієнтаціями, відсутністю</p>

НУБІП Україна

міжкультурної толерантності. Студенти, які перебувають на цьому рівні, мають поверхові, безсистемні знання про патріотизм, і більшість із них не намагаються розширити свої знання про це явище. Потреба в активній патріотичній діяльності не має вираженого характеру. Студенти безініціативні, ухиляються від участі у громадській роботі, патріотичних заходах. Наявні елементи відчуженості, байдужості в соціальнополітичній сфері. Байдуже, а інколи негативно ставляться до культури, традицій, звичаїв, історії свого народу. Неадекватно оцінюють та реагують на події, котрі відбуваються на Сході нашої держави.

НУБІП Україна

НУБІП Україна

НУБІП Україна

НУБІП Україна

НУБІП Україна

Додаток Б

Методика вивчення мотивів навчальної діяльності учнів (Б. Пашнєв)

Анкета дає змогу методом парних виборів вивчити ставлення студентів до восьми основних мотивів навчальної діяльності. Вона складається з 28 пунктів, кожен з яких містить пари тверджень, які відображають зміст двох із восьми мотивів навчальної діяльності. Анкета сконструйована так, щоб можна було співвідносити всім основним мотивів навчальної діяльності та виявляти мотиви, яким віддають перевагу.

Кожен мотив у анкеті позначений літерою алфавіту:

А - мотив зовнішнього примусу, уникання покарання;

Б - соціально орієнтований мотив обов'язку й відповідальності;

В - пізнавальний мотив;

Г - мотив престижу;

Д - мотив матеріального добробуту;

Е - мотив отримання інформації;

Ж - мотив досягнення успіху;

З - мотив орієнтації на соціально залежну поведінку.

Вік досліджуваного з 18 років.

Інструкція. Прочитайте пари запитань. Виберіть з кожної пари те запитання, яке найточніше відображає ваше бажання вчитися. Номер

запитання й літеру варіанта відповіді запишіть в аркуші для відповідей. Майте

на увазі, що запитання весь час повторюються, однак кожного разу в новому

появляються. Тут немає "хороших" або "поганих" відповідей. Вибираючи одне й відкидаючи інше запитання, ви виявляєте власну індивідуальність.

Текст анкети

1.А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконання завдання?

АБО

Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

2. В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

АБО

Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

3. Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

АБО

Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

4. Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

АБО

3) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, не бути гіршим за інших?

208

5. Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

6. Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

АБО

Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

7. Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

8. А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

9. Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

10. В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

АБО

Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

11. Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

АБО

Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

12. Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

13. Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

АБО

3) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?

14. А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

15. Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

16. В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

АБО

Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

17. Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

18. Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

АБО

3) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?

19. А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

Д) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати в майбутньому хорошу професію, хороші матеріальні умови?

20. Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

21. В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

22. Г) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути серед найкращих учнів?

АБО

З) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?

23. А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

Е) Чи вас більше спонукає до навчання бажання бути грамотною, ерудованою людиною?

24. Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

25. В) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мислити, пізнавати нове, невідоме, розв'язувати складні завдання?

АБО

3) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?
26. А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за невиконані завдання?

АБО

3) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?
27. А) Чи вас більше спонукає до навчання бажання уникнути покарання за

невикона і завдання?

АБО

Ж) Чи вас більше спонукає до навчання бажання будь-яку роботу виконувати якнайкраще?

28. Б) Чи вас більше спонукає до навчання бажання мати знання, щоб приносити користь людям?

АБО

3) Чи вас більше спонукає до навчання бажання, щоб інші не думали про вас погано, щоб не бути гіршим за інших?

Оцінювання результатів

Відповідь оцінюється в 1 бал. Підсумовують кількість балів за кожним мотивом навчальної діяльності, що і дозволяє виявити мотиви, яким віддають перевагу.

НУБІП України

НУБІП України

Додаток В

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича

Методика «Ціннісні орієнтації» розроблена Мілтоном Рокичем як тест особистості, спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини.

Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і «філософії життя».

Методика

Обстеження краще проводити індивідуально, але можливо і групове тестування. Респонденту пред'явлені два списки цінностей (по 18 у кожному), або на аркушах паперу в алфавітному порядку, або на картках. У списках випробуваний присвоює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає по порядку значущості. Остання форма подачі матеріалу дає більш надійні результати. Спочатку пред'являється набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Інструкція до тесту

Зараз Вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей.

Ваше завдання - розкласти їх по порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті!

Уважно вивчіть таблицю і, вибравши ту цінність, яка для Вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за значимістю цінність і помістіть її слідом за першою. Потім виконайте те ж з усіма рештою цінностями. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце.

Розробіть не поспішаючи, вдумливо. Кінцевий результат повинен відбивати Вашу справжню позицію.

Тестовий матеріал

Список А (термінальні цінності):

1. активна діяльна життя (повнота та емоційна насиченість життя);

2. життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);

3. здоров'я (фізичне і психічне);

4. цікава робота;

5. краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві);

6. любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);

7. матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);

8. наявність хороших і вірних друзів;

9. суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);

10. пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток);

11. продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);

12. розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);

13. розваги (присмне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)

14. свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)

15. щасливе сімейне життя

16. щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)

17. творчість (можливість творчої діяльності)

18. впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

1. акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;

2. вихованість (гарні манери);
3. високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
4. життєрадісність (почуття гумору);

5. старанність (дисциплінованість);

6. незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);

7. непримиренність до недоліків у собі та інших;
8. освіченість (широта знань, висока загальна культура);
9. відповідальність (почуття боргу, уміння тримати своє слово);

10. раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані,

раціональні рішення);
11. самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
12. сміливість у отстаиванні своєї думки, поглядів;

13. тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед

труднощами)

14. терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омані)

15. широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші

смаки, звичаї, звички)

16. чесність (правдивість, щирість)
17. ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)
18. чуйність (дбайливість)

Інтерпретація результатів тесту

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їх угруповання випробуванім у змістовні блоки по різних підставах. Так, наприклад, виділяються «конкретні» і «абстрактні» цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя і т. д. Інструментальні цінності можуть

групуватися в етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи;

індивідуалістичні і конформістські цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження і цінності прийняття інших і т. д. Це далеко не всі

можливості суб'єктивного структурування системи ціннісних орієнтацій.

Психолог повинен спробувати вловити індивідуальну закономірність.

Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити несформованість у респондента системи цінностей або навіть нещирість відповідей.

Достоїнства і недоліки методики

Достоїнством методики є універсальність, зручність і економічність у проведенні обстеження й обробці результатів, гнучкість - можливість варіювати як стимульний матеріал (списки цінностей), так і інструкції.

Істотним її недоліком є вплив соціальної бажаності, можливість нещирості.

Тому особливу роль у даному випадку відіграє мотивація діагностики, добровільний характер тестування і наявність контакту між психологом і випробуваним. Методику не рекомендується застосовувати з метою відбору і експертизи.

Для подолання зазначених недоліків і більш глибокого проникнення в систему ціннісних орієнтацій можливі зміни інструкції, які дають додаткову діагностичну інформацію і дозволяють зробити більш обґрунтовані висновки.

Так, після основної серії можна попросити випробуваного ранжувати картки,

відповідаючи на наступні питання.

«В якому порядку і в якій мірі (у відсотках) реалізовані дані цінності у Вашому житті?»

«Як би Ви розташували ці цінності, якщо б стали таким, яким мріяли?»

«Як, на Ваш погляд, це зробив би людина, досконалий у всіх відносинах?»

«Як зробила б це, на Вашу думку, більшість людей?»

«Як це зробили б Ви 5 або 10 років тому?»

«Як ранжирували би картки близькі Вам люди?»

НУБІП УКРАЇНИ

1. Україна для мене.....
2. Патріотизм у моєму розумінні це.....
3. Національна ідентичність – це.....

НУБІП УКРАЇНИ

4. Проблеми української ідентичності в.....
5. Українська мова.....
6. Національна гордість в.....
7. Національна автентичність.....

НУБІП УКРАЇНИ

8. Громадянська відповідальність.....
9. Громадянський обов'язок у.....
10. Майбутнє України.....
11. Без національної ідентичності.....

НУБІП УКРАЇНИ

12. Національна культура.....
13. Історія народу є.....
14. Вплив інформаційної війни на формування національної ідентичності.....
15. Громадянська активність студентської молоді.....
16. Національні інтереси України.....

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

Додаток Д

НУБІП України

Інструкція: зробіть вибір по кожному питанні ситуації не менше двох осіб: при цьому друга особа повинна бути значима в меншій степені, ніж перша. Після зробленого учнями вибору, їм необхідно по п'ятибальній шкалі оцінити кожного з обраних осіб.

НУБІП України

1. З ким ви поїдете на екскурсію в інше місто?
2. З вами трапилась неприємність. Кому ви про це скажете?
3. Ви хочете відсвяткувати свій день народження. З ким ви його проведете?

НУБІП України

4. Є у вас людина з якою ви стараетесь більше проводити часу?
5. Хто може вам вказати на ваші недоліки, кого ви більше послухаєте?
6. Ви зустріли людину, яка вам сподобалась. Хто може вам допомогти правильно її оцінити?

НУБІП України

7. Ви хочете змінити своє життя. З ким ви порадитесь стосовно цього?
8. Хто може бути для вас прикладом в житті?
9. Кому ви хотіли б сподобатись більше всього?
10. З ким ви найбільш відверті ?

НУБІП України

1. Батьки (тато, мама)
2. Родичі (дідуся, бабуся, дядько, тітка),
3. Брат, сестра.
4. Дорослий знайомий.
5. Знайомий батьків.

НУБІП України

6. Друзі.
7. Кращий друг (подруга).
8. Компанія, приятелі.
9. Знайома дівчина, знайомий хлопець.
10. Товариші по навчанню, роботі і т.д

НУБІП України

Додаток Е

НУБІП України

Анкета для студентів «Діагностика сформованості національної ідентичності студентської молоді»

Мотиваційно-ціннісний критерій

НУБІП України

1. Я поважаю своїх співвітчизників

-так

-не завжди

-ні

НУБІП України

2. Я відчуваю себе часткою нації

-так

-частково

-ні

НУБІП України

3. Я доброзичливо ставлюся до усіх народів і культур в своїй

державі

-так

-не завжди

-ні

НУБІП України

4. Я беру участь в національно-патріотичних заходах свого ЗВО

-так

-не завжди

-ні

НУБІП України

5. Я пишаюся моральними цінностями сучасного українця

-так

-не завжди

-ні

Когнітивний критерій

НУБІП України

1. Я вільно володію українською мовою

-так

-частково

2. Я знаю історію України
-ні
-так
-частково

3. Я відзначаю національно-державні свята
-ні
-так
-не завжди

4. Я розуміюся на законодавстві України
-ні
-так
-частково

5. Я дотримуюсь народних звичаїв, традицій України
-ні
-так
-частково

206

Емоційно-почуттєвий критерій
1. Я бажаю жити в Україні
-ні
-так
-не завжди

2. Я люблю розмовляти українською мовою
-ні
-так
-не завжди

3. Я вважаю себе патріотом
-ні
-так
-не завжди

-ні
4. Я відчуваю себе громадянином України
-так
-не завжди

-ні
5. Я відчуваю почуття гордості коли звучить гімн України
-так
-не завжди

Практичний критерій
1. Я користуюся товарами лише вітчизняного виробництва
-так
-не завжди

-ні
2. Я вболіваю тільки за українських спортсменів, акторів, музикантів
-так
-не завжди

-ні
3. Я ставлю інтереси держави вище за свої особисті
-так
-не завжди

-ні
4. Я готовий (а) захищати Україну
-так
-не завжди

5. Я займаюся волонтерською діяльністю
-так
-не завжди
-ні